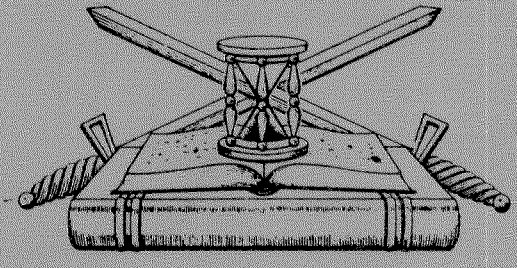
MARS *et* HISTORIA

16e Jaargang nummer 3 - mei/juni 1982

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: C.A.Heshusius, **1e Secretaris:** H.Muller, **Penningmeester:** drs J.A.Bom, **2e Secretaris:** E.W.van Popta, **Leden:** jhr D.J.H. N.den Beer Poortugael, J.van den Berg, B.C. Cats, drs J.P.C.M.van Hoof, F.J. van Lier, C.B. Nicolas, H.Ringoir.
Adviseur: mr C.H.L.M.Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Van Alkemadelaan 350, Flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage, tel.: 070-248495. **1e Secretaris:** Willem III laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* 35,00 te storten op rek.no. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J.van den Berg, drs J.P.C.M.van Hoof, E.W.van Popta.
Redaktie-adres: Mgr.Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' o.l.v. H.Ringoir, Poolshof 6, 2241 BA Wassenaar.
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIËEL' o.l.v. P.van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen.
(3) 'UNIFORMKUNDE' o.l.v. F.A.Th. Smits jr., Mgr van Steenlaan 232, 2273 EW Voorburg.
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' o.l.v. H.G.Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, B.W.Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum.
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN', o.l.v. B.C.Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum en C.van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage.
(6) 'WAPENS EN MUNITIE', o.l.v. J.Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 Leiden.
(7) 'MILITAIRE MUZIEK', o.l.v. *mr* R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage.
(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE), o.l.v. A.F.Lancker, Grote Spie 347, 4819 CW Breda.
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS', o.l.v. M. K.Zaagman, Ds van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.).
(10) 'NAPOLEONTICA', o.l.v. prof.dr H.P.L. Harms Vogts, Utrechtseweg 102, 6866 CN Heelsum.
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG', o.l.v. J.H. M.Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden.
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' o.l.v. C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam.
(13) 'VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN', o.l.v. Kl.Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg.
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG', o.l.v. drs J.C.van Dijk, Grifthorst 16, 3833 GD Leusden.
(15) 'KONINKLIJKE MARINE', o.l.v. L.L.van Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar.
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE', o.l.v. ir Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, 2012 SK Haarlem.
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE', o.l.v. F.W.van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo.
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS', o.l.v. M.C.van der Hoog, Draaiboom 10, 4817 WR Breda, J.Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, W.den Dunnen, Burgersdijkstraat 75, 2522 WD 's-Gravenhage.
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT', o.l.v. J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, P.C.Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda.
(20) 'KNIL', o.l.v. W.R.van der Weide, 'Bronbeek', Velperweg 151 A, 6824 MB Arnhem.
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE, TIJDSCHRIFTEN' o.l.v. drs J.A.C.Bartels, Gerstkamp 198, 2592 CV 's-Gravenhage.
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' o.l.v. J.Albarda, Lindenheuvel 12 A, 1217 JX Hilversum, drs J.A.Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.
(23) 'KORPS MARINIERS', o.l.v. drs J.Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden.

---

* De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

P.W.F.J. BOOGH

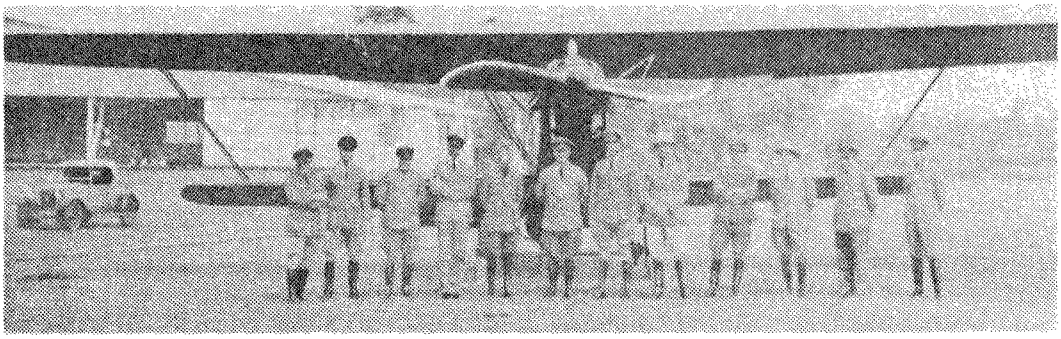
Na vijftig jaren: Herinneringen aan een vlucht met zes vliegtuigen Fokker CV in 1930 van Bandoeng naar Medan v.v.

Van 24 september tot 1 oktober 1930 maakten zes Fokker CV toestellen van de Luchtvaart Afdeling (LA), van het KNIL, later het Wapen der M.L. KNIL, een oefenvlucht van Bandoeng naar Medan en terug. Elk vliegtuig had een bemanning van twee personen. Van de in totaal 12 deelnemers aan de vlucht zijn er nog twee in leven, te weten de oud KNIL officieren W.K. Boogh en R. Roos.
Het toeval, zo U wilt het lot, wilde dat deze twee vijftig jaar geleden de bemanning vormden van de Fokker Fc 425, terwijl zij, weer toevallig, thans beiden in Zeist wonen en de leeftijd hebben van 82 jaar.
Aanleiding dus om dit *'jubileum'* gezamenlijk te vieren bij één van hen thuis en onder het genot van een kopje koffie, gevolgd door iets sterkers, een dronk uit te brengen op de voor hen beiden inderdaad heerlijke tijd van *'tempo doeloe'*.
Thans volgt het verslag van de tocht door wijlen kolonel Van Lent, één der deelnemers, dat verscheen in de november- en decembernummers in 1930 van het tijdschrift *'Luchtvaart'*, officiëel orgaan van Kon. Ned. Ind. Ver. voor luchtvaart.

Het was reeds geruimen tijd te merken: de CV's moesten er eens uit. Nu en dan huppelden ze als jonge veulens over het veld, en kwamen somwijlen met scheefgezakte vleugels naar huis, geheel uit puren overmaat van levenslust. Groot was dan ook de vreugde in den hangar, waarin ze dagelijks worden opgeborgen, toen op een goeden dag bekend werd dat bereids de plannen voor een vlucht naar Medan waren gemaakt, overwogen en goedgekeurd, en dat zes CV's zouden worden aangewezen voor het volbrengen van die vlucht.
De voorbereidingen namen nu met spoed een aanvang; plannen maken toch is vrij gemakkelijk, en de uitvoering valt meestal ook wel mee, mits alles van te voren goed georganiseerd is. Daar was in de eerste plaats de voorziening van bedrijfsstoffen; niet alleen vliegtuigbenzine was noodig, doch ook smeerolie van bepaalde soort, en benzol; dit laatste omdat de Napier-Lion motoren op enkel benzine minder mooi plegen te lopen.
De dag-étappes waren als volgt bepaald:

24 September Bandoeng-Palembang 635 K.M.
25 September Palembang-Pakanbaroe 650 K.M.
26 September Pakanbaroe-Medan 520 K.M.
27 en 28 Sept. Verblijf te Medan
29 September Medan-Pajakoemboeh 468 K.M.
30 Sept. Pajakoemboeh-Lahat 542 K.M.
1 October Lahat-Bandoeng 592 K.M.

De plaatsen waar bedrijfsstoffen moesten

De deelnemers aan de militaire vliegtocht naar Medan, van links naar rechts: Ltnt. Boogh, Ltnt. Terluin, Dr. Hubach, Ltnt. Groenewegen, Kapt. van Lent, overste Wesseling, Kapt. Koster, Kapt. Reerink, Ltnt. Zomer, Ltnt. Roos, onder-Ltnt. Waarts en Segt. Rozema.

worden gedeponeerd waren dus Palembang, Pakanbaroe, Medan, Pajakoemboeh en Lahat. Van de terreinen te Pajakoemboeh en Pakanbaroe moesten bovendien nog inlichtingen worden ingewonnen omtrent den staat waarin ze verkeerden.

En dan de vliegtuigen. Uit den naam valt reeds af te leiden dat een militaire vliegmachine er niet bepaaldelijk op geconstrueerd en ingericht is om te dienen als transport- of verkeersmiddel. De last, welke buiten de bemanning kan worden medegevoerd bestaat in hoofdzaak uit bedrijfsstoffen, mitrailleurs, bommen, munitie, radio-uitrusting e.d., artikelen van bepaald gewicht en op een bepaalde plaats aangebracht.

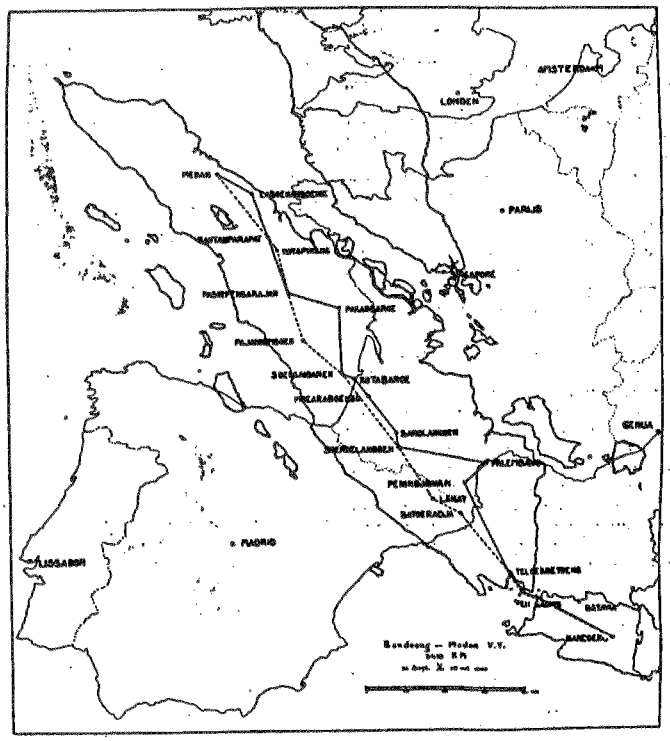
Worden deze voor den luchtkrijg onmisbare benoodigdheden verwijderd om plaats te maken voor meer vredelievenden last, als extra gereedschappen, reserve-deelen, persoonlijke bagage, enz. dan spreekt het vanzelf dat laatstgenoemde voorwerpen bezwaarlijk aan bommenrekken gehangen kunnen worden of op de plaats van de mitrailleurs bevestigd. Ze dienden dus op andere plaatsen te worden geborgen, en daarbij was het zaak niet in conflict te komen met de juiste gewichtsverdeeling, omdat daarvan in belangrijke mate de stabiliteit van het vliegtuig afhangt.

Onze koffers kwamen op de eenige daarvoor geschikte plaats: achter de zitbank van den passagier. De vóór in den romp aanwezige ruimte, van waaruit normaal een Telefunkenzender den aether in beroering brengt, werd middels een expresselijk voor dat doel vervaardigden zeildoekschen zak gemetamorphoseerd in een bergplaats voor schroefhoezen, dekzeilen, gereedschapstasch, kleine reservedeelen enz. Deze en enkele andere voorzieningen, gecontroleerd bij een paar vluchten, bleken een goede gewichtsverdeeling te geven.

Middelerwijl was aangevangen met het verzamelen van het benoodigde kaartenmateriaal. Overzichtskaarten op schaal 1:1.750.000 waren in voldoende hoeveelheid verkrijgbaar, doch om den tocht volkomen aan het doel, nl. een oefenvlucht te zijn waarbij orientatie en navigatie een belangrijke rol zouden spelen, te doen beantwoorden, waren meer gedetailleerde kaarten zeer gewenscht. Bovendien zouden deze onder slechte weersomstandigheden van veel nut kunnen zijn. Dus werden uit Residentiekaarten schaal 1: 750.000 routekaarten samengesteld. Wel mankeerden daaraan enkele gedeelten doch de Topografische Dienst wist met formidabele snelheid een tiental exemplaren van twee ontbrekende bladen te vervaardigen, de Fototechnische Dienst der L.A. maakte van een ander ontbrekend stuk een verkleinde reproductie van een kaart schaal 1:250.000 en zoo kwam dit belangrijk onderdeel van de voorbereiding tijdig in orde.

Als passagiers zouden medegaan de Commandant der L.A. Overste Wesseling, de kapitein Reerink, die de dubbeltaak van navigator en fotograaf op zich nam, het hoofd van den Vliegmedischen dienst Off.v.Gez. 1e kl. Hubach (naar booze tongen beweerden om op de vliegeniers te passen) en 7 vliegeniers waarvan één als reserve, dus als passagier. Voorts een Onderluitenant Hoofdmonteur en een Sergeant-monteur.

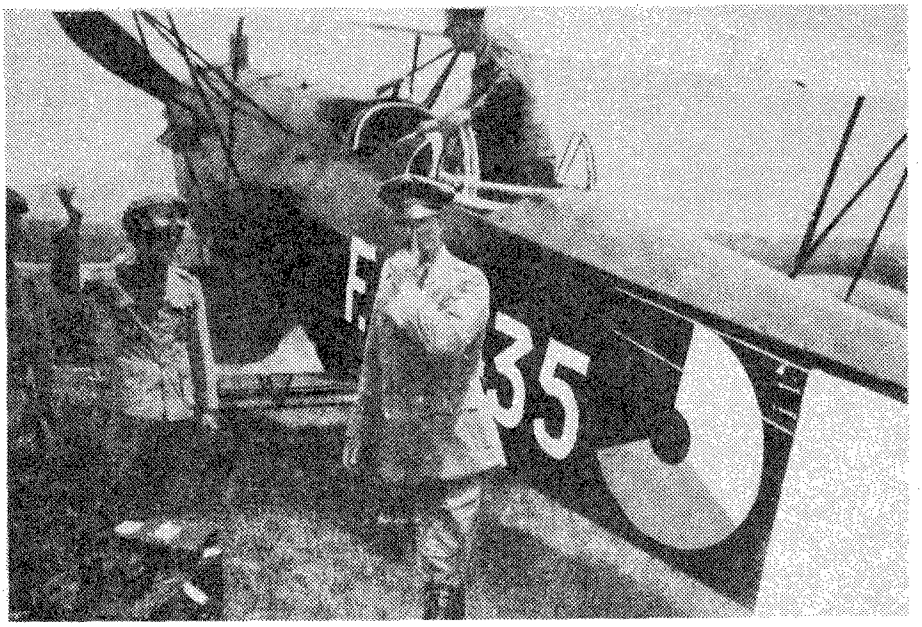
Voor een tocht als deze, waarbij de afdeeling alles inbegrepen ongeveer 3600 K.M. zou afleggen, voor een groot deel over woest en

Schetskaart van de Bandoeng-Medan v.v. vlucht door zes militaire vliegtuigen der Ned. Ind. Luchtvaart-afdeling. Daaronder ter vergelijking een stuk van West-Europa.

onherbergzaam terrein, en op de landingsplaatsen geheel op zichzelf zou zijn aangewezen, was de bezetting aan technisch personeel zeer gering; men kon zelfs spreken van het uiterst minimum, doch het vertrouwen in de CV's was groot genoeg om vol goeden moed op pad - het luchtpad wel te verstaan - te gaan. De monteurs hebben den geheelen tocht hard moeten werken, ondanks het feit, dat zich nagenoeg geen bijzondere storingen hebben voorgedaan, doch het in- en uitpakken van de bagage, het op elke landingsplaats verankeren en afdekken van de vliegtuigen, en vooral het vullen met benzine en olie (dagelijks ongeveer 2400 L. benzine) namen zooveel tijd in beslag, dat meestal eerst tegen het vallen van den avond zij zich eenige rust konden gunnen. Ik breng hierbij dan ook hulde aan de twee mecaniciens, die een belangrijk aandeel hebben gehad in het welslagen van den tocht, en het mogelijk hebben gemaakt, dat de geheele vlucht bij wijze van spreken op de minuut af volgens het te voren vastgesteld programma is kunnen verloopen. Het lag niet in de bedoeling Medan in den kortst mogelijken tijd te bereiken, daarvoor was het een oefenvlucht, en zooals bijgaand routekaartje, waarop tevens een deel van Europa is ingeteekend ter vergelijking met Europeesche afstanden, doet zien, hebben we min of meer kris-kras over Sumatra gekoerst. Het was een gelukkige omstandigheid, dat het tijdstip van vertrek zoodanig kon worden gekozen, dat den dag waarop het eindpunt van de reis zou zijn bereikt, de K.N.I.L.M. haar nieuwe luchtlijn op die plaats officiëel en feestelijk zou openen.

Het zag er vrij somber uit boven Java dien 24en Septemberdag: wolken, heïgheid, mist en regen. Eerst ging het recht op het smalste gedeelte van Straat Soenda af, welke via Dwars-in-den-weg werd overgestoken. En nauwelijks hadden we Java met zijn wolken en regen verlaten, of daar lag Sumatra voor ons onder een vlekkeloos blauwen hemel. Vredig en rustig doemde links in de verte de onbetrouwbare Krakatau uit zee op en zelfs de G. Radjabasa was bijna wolkenloos, wat voor een berg van dien naam en reputatie haast een wonder mocht heeten. Langs de kust ging het naar Telok Betoeng; vandaar koersten we naar Penindjawan, om eenigszins in de buurt te blijven van de Zuid-Suma-

De Commandant peinst of zijn benodigde bagage compleet is.

tra spoorlijn, waarlangs allengs meer en meer woeste gronden en oerbosch in cultuurgebieden worden omgezet, en tenslotte van Penindjawan naar Talangbetoetoe (Palembang), waar we 10 uur 43 v.m. landden. De eerste etappe had geduurd van 7 uur 10 tot 10 uur 43, dus 3 uur 33 min.; de gemiddelde snelheid was derhalve 180 K.M. per uur geweest, hetgeen wees op een goed windje in den rug. De ontvangst op het vliegveld was hartelijk; oude kennissen werden ontmoet, nieuwe gemaakt, en al spoedig drongen dorstige kelen naar de societeit.

Van een middagslaapje kwam niet veel: de temperatuur was oorzaak dat het bed heel spoedig op een bad ging lijken zoodat ik persoonlijk meer voorkeur had voor een tochtje per sampan op de Moesi met z'n typische vlotwoningen, varende warongs, voorhistorisch gebouwde hekwielers en andere vreemdsoortige vaartuigen. Zoo dreef de een in zijn bed en de ander op de rivier, tot de vriendelijke uitnoodiging van de Palembangers ons sooswaarts noodde voor de eerste dans-étappe.

25 september: Palembang-Pakanbaroe.

Palembang is bij de vliegers berucht om zijn mistige ochtenden; Moeder Natuur was ons evenwel goedgunstig gezind, zoodat we om 6.40 in de lucht zaten, en tevens in den rook tengevolge van de vele ladangbranden in de omgeving. De route zou loopen over Soeroelangoen, Kota baroe, Soengeidareh en Goenoeng Sahilan, en was zoodanig gekozen, dat we zooveel mogelijk in de nabijheid van wegen en/of rivieren zouden vliegen.

Dat gaf meerdere aanknoopingspunten voor orientatie en navigatie, en bovendien het voordeel, dat een eventueele noodlaning niet in het harte van de rimboe zou behoeven te worden uitgevoerd, waar de kans om het er goed af te brengen zeer gering en om er ooit weer levens uit te komen zoo mogelijk nog geringer is. Langs de boorden der groote rivieren, die in Sumatra belangrijke verkeersaders zijn, vindt men als regel vele opengekapte stukken grond die voor het vliegeroog als vriendelijke eilandjes zijn in de onherbergzame zee van hoog opgaand oerwoud.

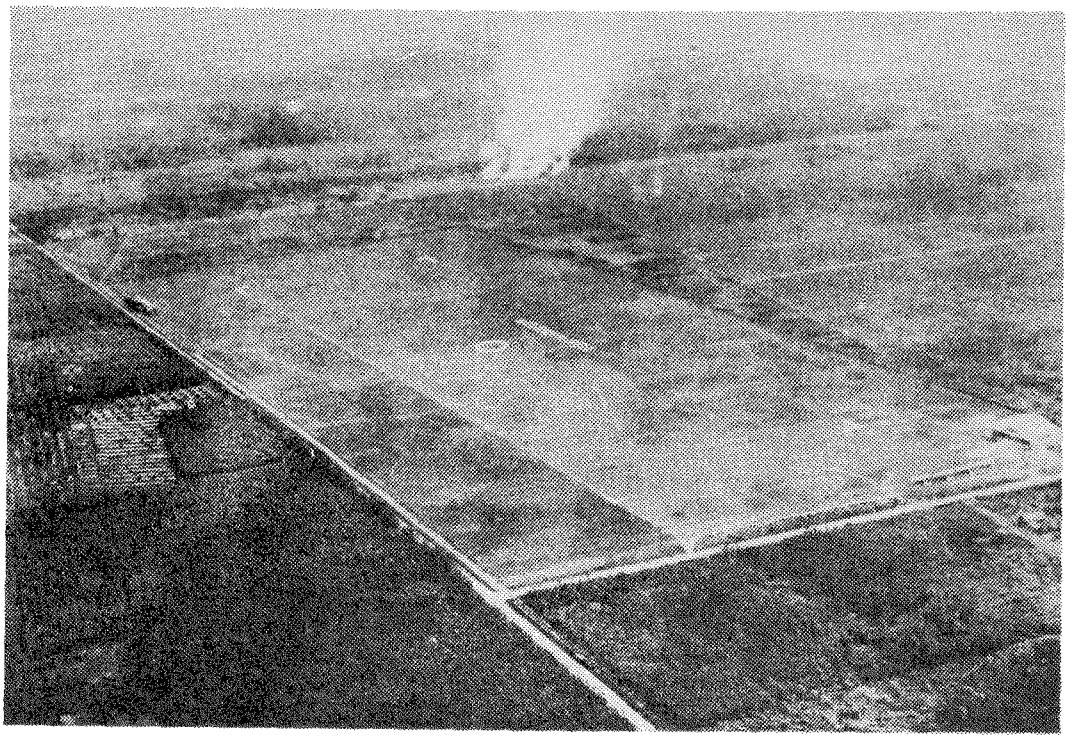
Het weer was bewolkt en nevelig, het zicht slecht, doch we hadden blijkbaar een gunstigen wind: onze grondsnelheid varieerde tusschen 175 en 185 K.M. per uur. Zonder bijzondere wederwaardigheden passeerden we Soeroelangoen en Saroelangoen; daarna werd het zicht allengs slechter, en het verband houden met de overige vliegtuigen moeilijker.

Toen misten we plotseling een toestel, hetgeen waarschijnlijk een afdwaling tengevolge van de zware bewolking beteekende, doch

Het station Kertapati tegenover Palembang.

Het vliegterrein te Medan met de hartelijke welkomstgroet der Delianen op 27 september 1930.

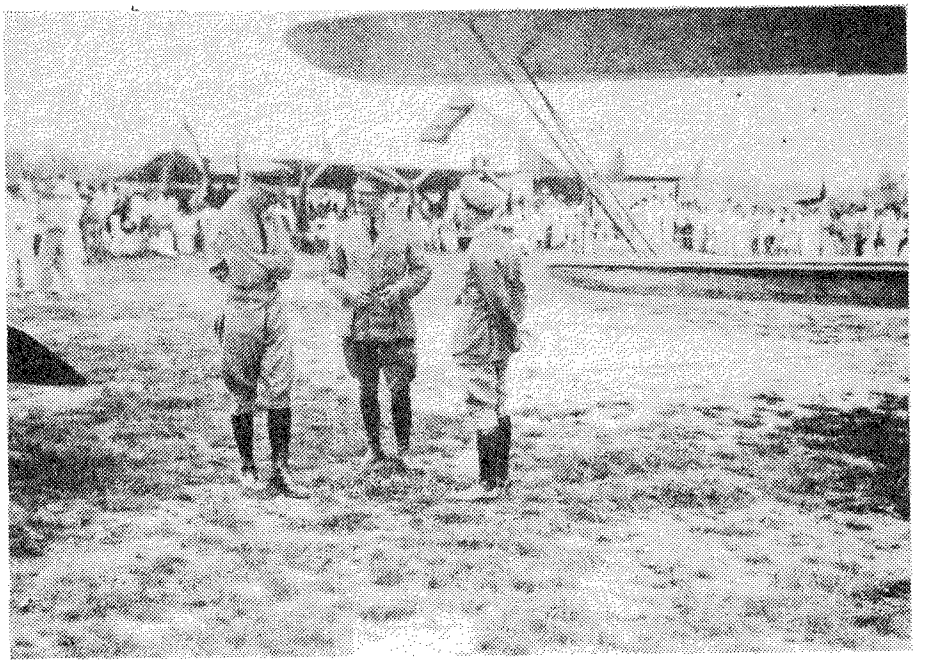

ook zijn oorzaak kòn hebben in een motorstoring en daarop gevolgde noodlanding. Omlaag, en rondcirkelend zoeken en kijken in alle richtingen, doch tevergeefs: het was als het zoeken van een naald in een hooiberg, dus vlogen we door, in de hoop, op de eerstvolgende landingsplaats weer au grand complèt te zijn.
Naarmate we Pakanbaroe naderden werd de lucht helderder, en reeds van verre was het midden in de zware jungle liggende cirkelvormige landingsterrein te herkennen. Een zucht van verademing ging op toen, naderbij komend, een vliegtuig zichtbaar werd op het veld, en de verloren zoon dus reeds geland bleek te zijn.
Van Pakanbaroe, het gehucht dat vanuit de lucht den indruk maakt met moeite z'n plekje te kunnen handhaven tegen de omringende, aan alle zijden dringende wildernis, waren onze verwachtingen niet hoog gestemd. Ten onrechte zooals al dadelijk bij aankomst bleek. Op het veld wachtte ons een heerlijk warm kopje koffie, of een koele dronk (mèt ijs uit Singapore) naar verkiezing. En in de pasanggrahan, waar met behulp van de aanwezige slaapgelegenheid aangevuld met uit vele oorden bijeengebrachte veldbedden, voor logies was gezorgd, waren eten en drinken voortreffelijk. Ook in andere opzichten was de ontvangst zeer hartelijk, alles dank zij eenige B.B. ambtenaren, waarvan er naar ik meen niet minder dan zes bijeengekomen waren uit de omgeving - die in dit verband nogal uitgebreid moet worden opgevat - en die alles in het werk stelden om het ons zoo prettig en genoeglijk mogelijk te maken.

Overigens was Pakanbaroe de eenige plaats waar we niet hebben gedanst, en waar ons niet gevraagd werd of we niet een dagje langer konden blijven.

26 September; Pakanbaroe - Medan.
De laatste dag van de heenvlucht ging vrijwel emotieloos voorbij, althans voor wat betreft het vlieggedeelte. Het weer was wat nevelig, het zicht goed. Het eerste deel van dit traject, tot Pasirpengarajan, was weer van het bekende boerenkoolachtige rimboe-uiterlijk; vervolgens passeerden we een merkwaardig zeer uitgestrekt steppengebied, vrij vlak en volkomen boomloos, om in de buurt van Rantauparapat tenslotte weer in de meer bewoonde wereld te komen, blijkende uit ondernemingen, wegen, een spoorlijn enz.
Om 11 uur bereikten we Medan, waar van verre zichtbaar op het nieuw en keurig aangelegde landingsterrein het *'Welkom in Deli'* ons toelachte. Even dicht opgesloten in formatie boven de plaats gecirkeld en vervolgens geland.
Alle prettige dingen, hartelijke attenties enz. te memoreeren, welke ons in het vriendelijke, gastvrije en in luchtvaartzaken zeer veel belangstellende Medan ten deel vielen zou me te ver voeren; den dag van aankomst begon het onmiddellijk na de landing met een krans, vervolgens een gezellig samenzijn in de sociëteit, 's middags een autoritje door en rond Medan, en zoo ging het door.
Den volgenden dag, 27 September, bracht voor Deli feitelijk eerst het groote gebeuren: de opening van de luchtlijn der K.N.I.L.M. Batavia - Medan. Wij hadden de eer en het genoegen met twee afdeelingen van drie vliegtuigen het eerste lijn-vliegtuig het laatste gedeelte van zijn reis te escorteeren tot het landingsterrein, waar talrijke notabelen en honderden genoodigden en belangstellenden de aankomst verbeidden, en met veel speeches en niet minder champagne de opname van Medan in het Indische luchtverkeer inwijdden. Over het diner, 's avonds ter eere hiervan gegeven, en waaraan wij mede genoodigd waren, kan ik als gast bezwaarlijk schrijven, doch het moet me van het hart, dat er behalve gegeten en gedronken, veel gedanst is, en dat we het langer hebben uitgehouden dan de muziek.
Dan volgde nog een rustdag, welke met gepast vermaak werd doorgebracht, en den 29sten September aanvaardden we den terugtocht, dien dag tot Pajakoemboeh, over Rantauparapat, Kotapinang-baroe en Pasirpendjarajan.

De route ging thans dus dichter langs, en na Parispengarajan, over het bergland. Op dit gedeelte deed zich in verschillende vliegtuigen het in 't begin onverklaarbaar verschijnsel voor, dat diverse compassen afwijkingen vertoonden; later is het ernstig vermoeden gerezen, dat zulks zijn oorzaak vond in beïnvloeding van het magnetisme door blikjes met hopjes en andere lekkernijen, uit Medan medegenomen, en op daarvoor minder geëigende plaatsen gezet.

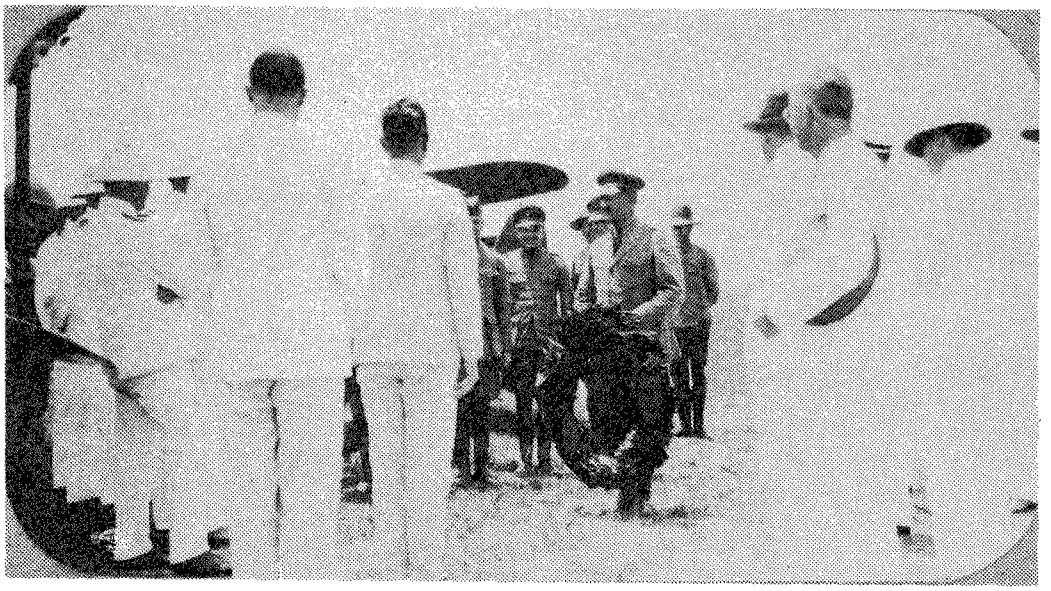

Overste Wesseling in gesprek met kapitein Koster en luitenant Boogh te Pakan Baroe.

Tegen 10 uur kwamen we boven zwaar bergterrein, met rechts zeer mooi zichtbaar de Ophir, en onder ons vele kampongs, in typisch Minangkabauschen bouwstijl, doch met zinken daken. Opmerkelijk is de bergformatie, welke op vele plaatsen dezelfde loodrechte rotswanden vertoont, als het Karbouwengat en de Haraukloof.
10 uur 35 geland te Pajakoemboeh hartelijk verwelkomd door vele belangstellenden, waaronder in de eerste plaats de Gouverneur van S.W.K. Per auto ging het via de imposante Haraukloof naar ons hotel in Fort de Kock, op welke plaats voor dien avond in allerijl, ondanks het feit dat het Maandag was, een danspartijtje op touw was gezet. Waarbij we ons, vanzelfsprekend, weer uitstekend amuseerden, en om 12 uur noode huiswaarts gingen, om voor den komenden dag nieuwe krachten te verzamelen.

30 September: Pajakoemboeh - Lahat.
De nieuwe dag begon met een mistigen bewolkten, regenachtigen ochtend, en met bandenpech op den rit van Fort de Kock naar het landingsterrein Pajakoemboeh.
8 uur 53 opgestegen, en, dicht opgesloten om het verband niet te verliezen, koers gezet naar de Oostzijde van de Goenoeng Malintang, welke in het Zuiden de vlakte van Pajakoemboeh afsluit.
Bergland en bewolking dwongen ons hooger en hooger; van den grond was meestentijds niets te zien; nu en dan een regenbui. Na ongeveer een uur vliegen, we moesten volgens de gevlogen koersen ongeveer boven Soengeidareh zijn en dus aan het einde van de kloof, die van Pajakoemboeh daarheen voert, werd de bewolking zoo zwaar, dat het in verband vliegen met zes vliegtuigen een onmogelijkheid werd, en de formatie uiteen spatte. We waren toen op 3000 M. hoogte. Het leidende vliegtuig met één volgeling klom door de wolken tot 4200 M., vloog daarna aanvankelijk op die hoogte er boven, en later op lagere hoogte er onder volgend den bepaalden koers, pikte zeer toevallig na een uur nog een der overige vliegtuigen op, kreeg om ongeveer 11 uur weer verband met herkenbare oriëntatiepunten op den grond, en kwam om 1 uur 20 te Lahat aan.

Een ander tweetal ging onmiddellijk na het uiteenvallen van de formatie omlaag teneinde het verband met den grond op te nemen, hetgeen gevonden werd, zeer laag vliegende, bij Kotabaroe aan de Batang Hari (Djambirivier). In het heuvelig terrein tusschen het Barisan gebergte en de Boekit Tiga Poeloeh, was deze stroom, met zijn vriendelijke, gecul-

Overste Wesseling, de Commandant der Luchtvaart Afdeling, ontvangt bij aankomst te Medan op 26 september 1930 een krans.

tiveerde, en met de omringende wildernis scherp contrasteerende boorden, onder deze slechte weersomstandigheden een goede gids tot Moeara Tebo. Ondertusschen was het zicht beter geworden, en kon vrij gemakkelijk over Saroelangoen en Soerolangoen Lahat worden bereikt, gelijktijdig met nog een ander vliegtuig, en 5 min. eerder dan de andere drie.

Ongelukkigerwijs had het gerucht de ronde gedaan dat we om 10 uur zouden arriveeren, waardoor reeds om 9 uur vele belangstellenden op het veld ons wachtten, die echter tegen 1 uur den moed hadden opgegeven.

Na het gebruikelijke middagslaapje, 's avonds de op dezen tocht gebruikelijke danspartij in de Soos, doch tijdig ten bedde, ook in verband met onze thuiskomst den volgenden dag.

1 October. Lahat - Bandoen.

Luchtvaarders schijnen iets te hebben van den zeeman: altijd blij om uit te varen, doch niet minder opgeruimd bij thuiskomst.

Zeer opgewekt stapten we dan ook bij zonnig weer in onze parachute en in het vliegtuig voor de laatste etappe, die ons, meest over bekend en zeer gemakkelijk herkenbaar terrein, Bandoengwaarts voerde. Een beetje mist, enkele wolken, wat heïigheid en een verdwaald regenbuitje, en daarna stonden we om half twaalf op Andir, om den tocht met een koelen dronk in de Mess te besluiten.

Per vliegtuig was 23 uur gevlogen en ongeveer 3600 K.M. afgelegd, zonder noemenswaardige storingen. Interessant waren nog de proeven, voor en na den tocht door den vliegmedicus op de vliegers genomen betreffende hun algemeenen physieken toestand. De resultaten wezen uit, dat die practisch gesproken dezelfde was gebleven (bij sommigen was zelfs vooruitgang te constateeren), hetgeen schijnt te bewijzen, dat een stevig vliegtochtje gecombineerd met de noodige danspartijtjes een gunstigen invloed op het physiek uitoefent.

v.L.

Orders voor de vlucht naar Medan van 24 September tot 1 October 1930

1. Indeeling

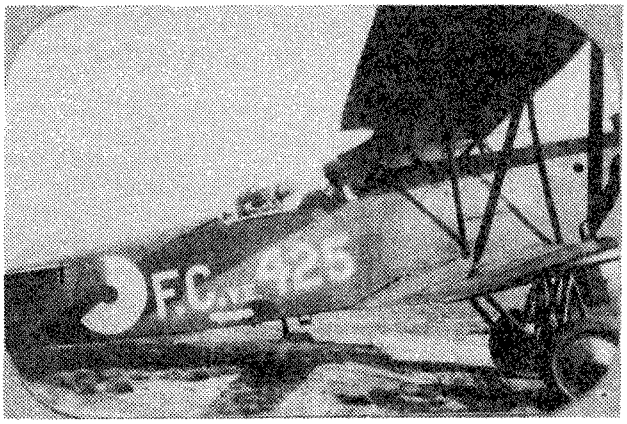
F C 430	Kapitein Koster	Kapitein Reerink
F C 435	Kapitein van Lent	Overste Wesseling
F C 431	Luitenant Groenewegen	Off. v. Gez. 1e kl. Hubach
F C 432	Luitenant Zomer	Onderl. Waarts
F C 425	Luitenant Boogh	Luitenant Roos
F C 428	Luitenant Terluin	Sergeant Rozema

2. Route

24 September	Andir - Palembang
25 September	Palembang - Pakanbaroe
26 September	Pakanbaroe - Medan
27 en 28 September	Verblijf te Medan
29 September	Medan - Pajakoemboeh
30 September	Pajakoemboeh - Lahat
1 October	Lahat - Andir

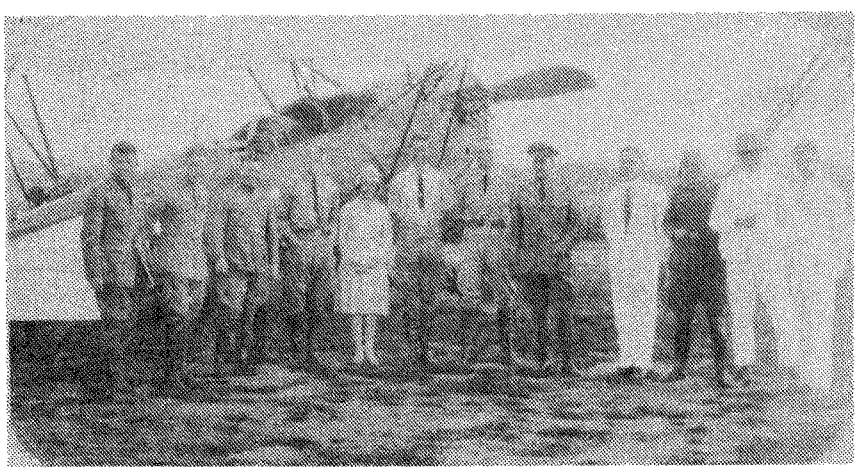
3. De vliegtuigen werden den 23 sten September bepakt, met uitzondering van de persoonlijke bagage.
In elk vliegtuig zullen worden meegenomen
2 kapmessen
1 electrische zaklantaarn
1 seinpistool
5 berichtkokers
1 witte seinlap
en overigens behalve de normale uitrusting aan gereedschappen, dekzeilen enz. die gereedschappen en onderdeelen, welke door den Comdt 3 V. A. noodig worden geacht, e. e. a. door de zorg van dien Commandant.

4. Uren van aanvang van den dienst, zoomede uren van vertrek zullen den dag tevoren worden bekend gemaakt.
Op het uur waarop de dienst aanvangt, zoomede na de landing, melden.

De Fokker FC 425, het toestel waarmee de luitenants Boogh en Roos de vlucht van Bandoeng naar Java maakten in 1930.

Deelnemers en belangstellenden poseren voor een der toestellen in Medan. Geheel links de schrijver van het artikel Luitenant Van Lent, in het midden met pet, Overste Wesseling, derde van rechts met vliegerkap Luitenant Boogh.

BESTUURSMEDEDELINGEN

3e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1981

Nieuwe leden:

H.C. de Bruijn, Marshof 37, 2651 JG Berkel en Rodenrijs — algemeen

H.A.T. Carp, Paulus Potterlaan 2 A, 3941 CP Doorn — algemeen

R.J. King, Eliasplein 5, 2522 BX 's-Gravenhage — 1 (ned mei '40 en 1940/45)

dr F. Snapper, Badhuisweg 61A, 2587 CD 's-Gravenhage — algemeen

R.A. Smit, Hongarenburg 108, 2591 XD 's-Gravenhage — 4, 5

Adreswijzigingen:

J.L. Frek, Bentelobrink 192, 7544 CT Enschede

J. van der Houwen (RMWO), Strijenlaan 23, 4931 HE Geertruidenberg

D. Zonneveld, Postbus 97683, 2509 GB 's-Gravenhage.

W.E. van POPTA

Hoogst ernstige schending der Onzijdigheid 16 juli 1917 (1)

Tijdens de eerste wereldoorlog hebben zowel Britse als Duitse oorlogsschepen dicht onder de Nederlandse kust ernstige incidenten veroorzaakt; bij twee van deze voorvallen was het grondgebied van de Nederlandse Staat betrokken. De eerste gebeurtenissen hadden plaats buiten de Nederlandse territoriale wateren op 22 september 1914 tussen Hoek van Holland en Terheijde. Die dag torpedeerde de Duitse onderzeeboot U 9 drie Britse kruisers welke tot zinken werden gebracht. De Nederlandse koopvaardijschepen Titan en Flora hebben respectievelijk 114 en 287 Britten gered.

Het tweede geval deed zich voor op 24 januari 1917. In de vroege morgen stoomde de IJmuider kusttrawler Eems de thuishaven binnen, aan boord tien zwaar gewonden die de IJmuider schipper op dringend verzoek van de Duitse commandant van de torpedoboot V 69 op zee had overgenomen. Even later kwam het oorlogsschip voorgaats, aan boord twintig doden en een aantal gewonden. V 69 stoomde naar binnen en meerde af aan de Toeristensteiger. Die nacht had ter hoogte van Schouwenbank, buiten de Nederlandse territoriale wateren, een zeeslag met Britse vlooteenheden plaats gehad.
Door de strenge vorst waren dek en verschansing van de Duitser bedekt met een laag ijs. Op bevel van de commandant van de Stelling Den Helder waren Hr Ms pantserdekschip Noorbrabant en twee torpedoboten naar IJmuiden gezonden, welke voor en achter het Duitse oorlogsschip werden afgemeerd.
Het derde gebeuren had plaats de 16de juli 1917 en is het onderwerp van dit artikel. In de vroege morgen waren ruim twintig Duitse torpedobootjagers (torpedoboot destroyers) - vele van de klasse F - de Noordzee overgestoken. Zij hadden ter hoogte van het Nederlandse Petten en Kamperduin een aantal Duitse koopvaardijschepen aangevallen, welke aanvallen zo nu en dan plaats hadden binnen de Nederlandse territoriale wateren. Een aantal van deze schepen werd mee naar Engeland gevoerd. De Nederlandse minister van Marine merkte dit feit aan als *'hoogst ernstige schending der onzijdigheid'*.

Duitse koopvaardijschepen in Rotterdam

In de tweede helft van juli 1917 lagen in Rotterdam verscheidene Duitse schepen steenkolen en cokes te laden, bestemd voor Deense en Zweedse havens. Duitsland, wilde het zijn aankopen aan grondstoffen uit Skandinavische landen kunnen financieren - zoals erts, hout, cellulose - stelde daarvoor zijn kolen (die op hun beurt Denemarken en Zweden dringend nodig hadden) in ruil. In de goederenruil der volken levert het zeeschip een belangrijk aandeel aan buitenlandse betaalmiddelen (deviezen). Voor het vervoer van kolen uit het Ruhrgebied was Rotterdam een belangrijke overslaghaven, zeer tot ergernis van Groot Brittannië. Nederland was in de eerste wereldoorlog neutraal, koopvaardijschepen van elke nationaliteit, ook van belligerente mogendheden, mochten onze havens vrij in- en uitvaren, onder voorwaarde, dat ze niet bewapend waren.

Duitse konvooien

Op 14 en 15 juli 1917 verlieten 19 Duitse koopvaardijschepen, achtereenvolgens in twee konvooien de Nieuwe Waterweg naar zee, ongewapend en onbeschermd van gewapend eskorte. De schepen voeren zo dicht mogelijk langs de Nederlandse kust, om, onder dekking van de weliswaar korte nacht, aan het speurend oog van Britse zeestrijdkrachten te ontkomen. Het was prachtig weer, zuidwest tot zuidzuidwestenwind, kracht 4, bewolkte lucht, heïg.

Het eerste konvooi bestond uit de volgende schepen, draagvermogen uitgedrukt in tonnengewicht van 1016 kg, bestemming:

Hollandia	6200 ton	Scarpsburg
Jessia	1600 ton	Kopenhagen
Moskau	850 ton	Helsingör
Heinrich Horn	2200 ton	Aarhuus
Planet	950 ton	Karelscrona
Hornsee	3900 ton	Stockholm
Ludwig	725 ton	Scrapsburg
Pollux	690 ton	Korsör
Magdalena Blumenthal	2300 ton	Stockholm

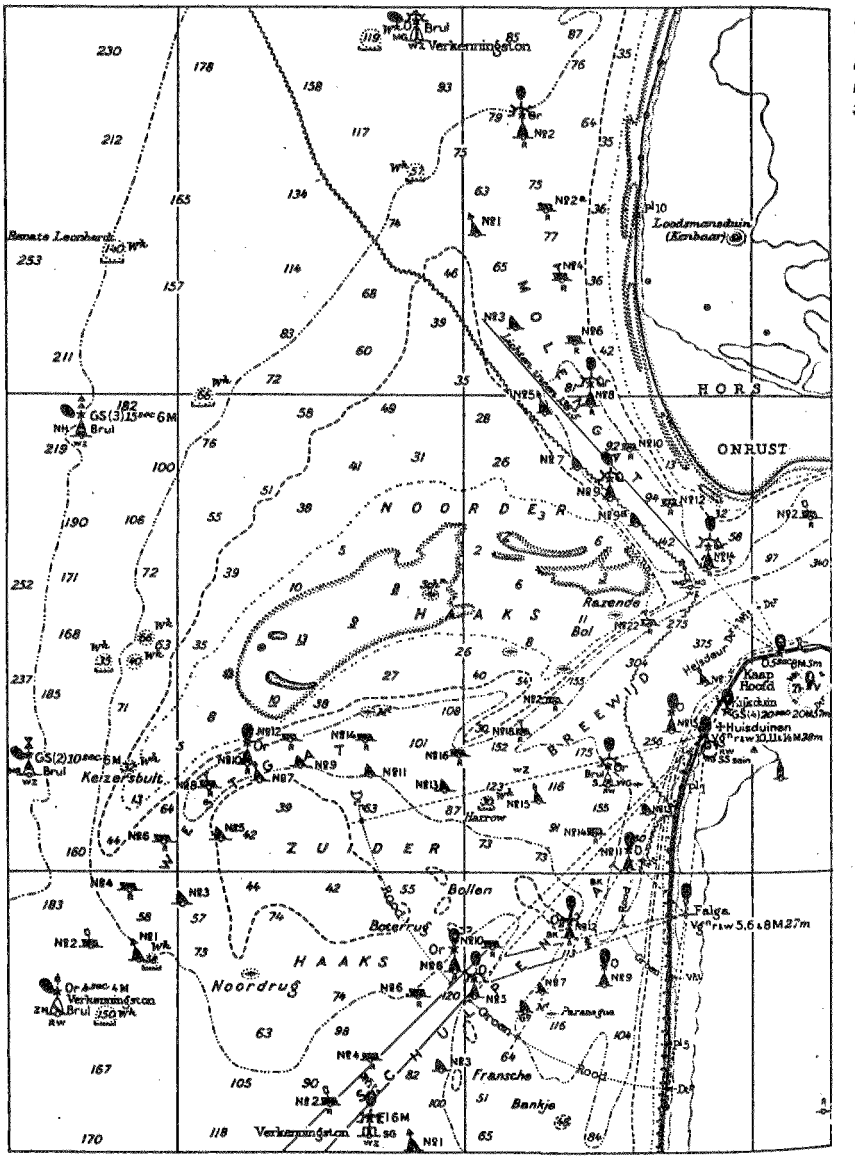
Eenmaal buitengaats gekomen strandde de Magdalena Blumenthal bij Zandvoort; het schip werd vlotgesleept door de sleepboten Titan en Cyclop, en teruggesleept naar IJmuiden. Tijdens de berging had de commandant van de Stelling Den Helder vanuit IJmuiden een torpedoboot naar de strandingsplaats gestuurd, ter bescherming van de Nederlandse territoriale wateren.

Het tweede konvooi vertrok 15 juli vanuit de Nieuwe Waterweg naar zee en bestond uit de volgende schepen, tonnage en bestemming:

Carsten Russ	1550 ton	Kopenhagen
Wilhelm Oelssner	....	Kopenhagen
Alpha	....	Södertleje
Renate Leonhardt	1750 ton	Fredericia
Ariadne	1200 ton	Gefle
Heinz Blumberg	1900 ton	Stockholm
Maria Horn	....	Stockholm
Breitzig	....	Stockholm
Pellworm	2100 ton	Nyborg
Lavinia	1550 ton	Kopenhagen

De bij Petten gestrande Duitse schepen met Hr Ms Kortenaer links.

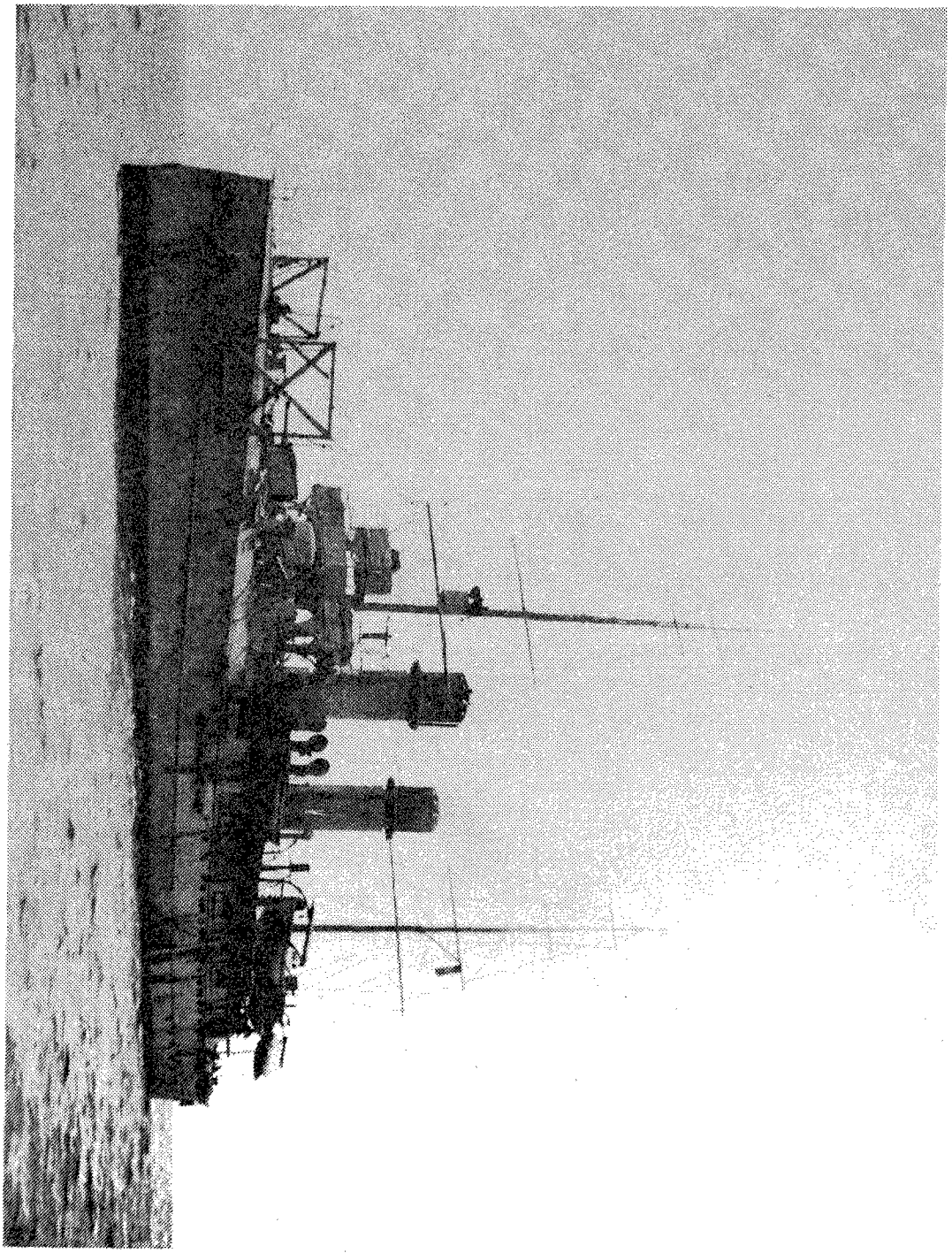

Het zeegat van Texel met betonning uit het cardinale en laterale stelsel.

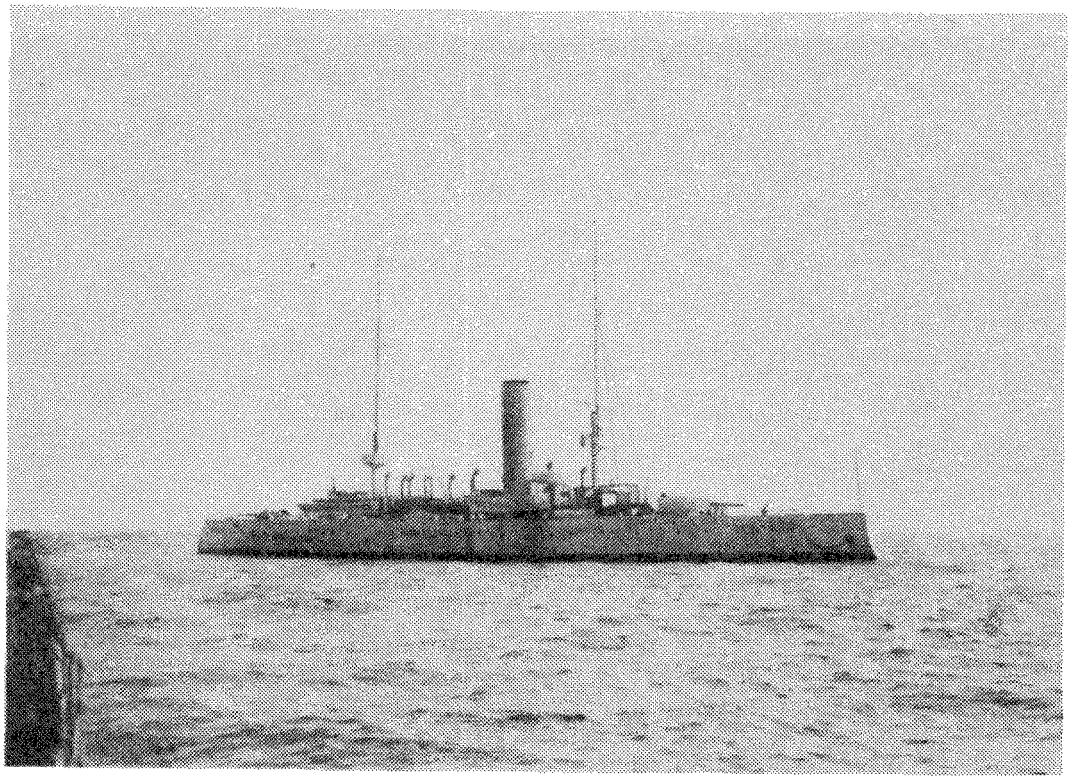
De Alpha moest terugkeren wegens machinepech en door schuivende deklast cokes.
Indien de Duitsers de Elbemond zouden hebben bereikt, was het gevaar door Britse oorlogsschepen te worden ontdekt, geweken.

Overval door Britse torpedobootjagers

Omstreeks zes uur in de morgen werd van de brug van de Renate Leonhardt gezien, dat twee schepen, iets voorlijker, plotseling de wal instuurden. Tegelijkertijd werden Britse torpedobootjagers ontdekt, die terstond het vuur openden. De Renate Leonhardt stuurde eveneens de wal in om even later aan de grond te lopen, plm. 800 meter uit het strand. Terwijl de bemanning van de Renate in de reddingboot ging, bleven de Engelsen doorvuren, hetgeen drie man aan doden kostte. Van de overige Duitse schepen werden de Pellworm, Breitzig, Heinz Blumberg en Maria Horn door de Britten als prijs mee naar Engeland gevoerd. Op bevel van de Britse commandant moest de bemanning van de Heinz Blumberg het schip verlaten en kwam

Een pantserschip van de provincieklasse.

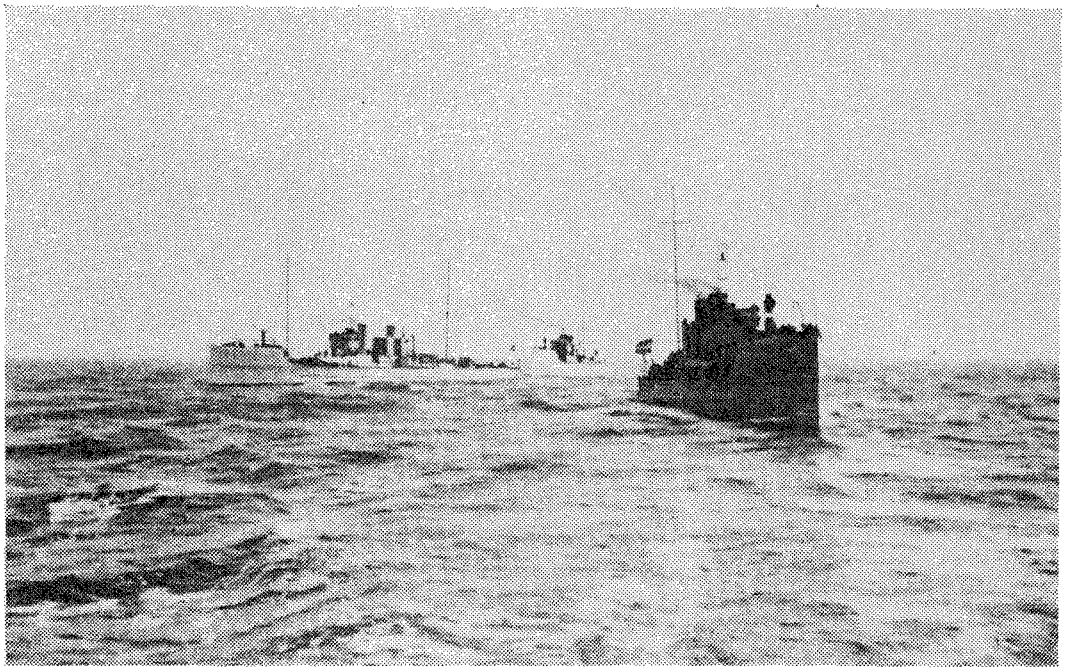

Hr Ms pantserschip Kortenaer

een Engelse prijsbemanning aan boord.
De Ariadne bereikte in de middag het Nederlandse wachtschip, Hr Ms Texel, dat geankerd lag 130 meter benoorden de uiterton ten noordwesten van het Schulpengat bij Den Helder. Hier werd proces verbaal opgemaakt. In de namiddag werd op bevel van de commandant van de Stelling Den Helder vanuit IJmuiden een torpedoboot naar de gestrande Lavinia en Renate Leonhardt gezonden, ter bescherming van de territoriale zee. Weliswaar behoorde IJmuiden tot het commando van Amsterdam, de commandant van de Stelling Den Helder mocht vrij beschikken over de haven van IJmuiden, de daar aanwezige oorlogsschepen en hun opvarenden.

Pantserschepen en pantserdekschepen
De kern van de Nederlandse oorlogsvloot bestond in 1917 uit zeven pantserschepen en vier pantserdekschepen die, verspreid over de wereldzeeën maritieme steun moesten bieden. Onbegrijpelijk was het, dat een jaar voor het uitbreken van de eerste wereldoorlog de Koninklijke Marine twee van haar pantserdekschepen naar de sloop verwees. Aanvankelijk lag het in de bedoeling de beide schepen *'een omvangrijke reparatie te doen ondergaan'*. Temeer was het besluit tot slopen onbegrijpelijk, daar tegelijkertijd twee weliswaar oudere, pantserschepen eveneens werden gesloopt. Er waren toen al aanwijzingen, dat de oorlog op grote schaal in het nabije verschiet zou uitbreken. Ik denk aan de overwegingen van de nieuwe minister van oorlog in 1913, N. Bosboom, neergelegd in zijn Memoires *'In moeilijke Omstandigheden'*, hoofdstuk VII, het Opperbevel. Voorts waren er de moeilijkheden om Agadir geweest. De dreiging bleef, ook al was het Von Schlieffenplan voor Nederland van de kaart.

Schepen van de Koninklijke Marine juli 1917 in Nederlandse wateren
Schepen behorende tot de kern van de vloot, waren gebouwd voor, wat men wel noemde, *'plurale purpose'*, alle doelen. Zij waren geen

Een divisie torpedoboten.

goede kustverdedigers, evenmin waren de schepen goede zeegaande artillerie-gevechtseenheden. Indien in de jaren 1914 - 1918 een vijandelijke aanval - die steeds door superiore krachten zou zijn uitgevoerd - zou hebben plaats gehad, waren onze schepen niet in staat geweest met succes een aanval af te slaan. Zij konden de kust verdedigen indien slechts schending van neutraliteit werd waargenomen, zonder dat deze de inleiding zou vormen tot invasie of blokkade binnen de territoriale wateren. Juli 1917 bevonden zich in de Nederlandse wateren aan grote schepen:
pantserschepen: Hr Ms Jacob van Heemskerck; operationeel bewaking van de Schelde, station Vlissingen, onder bevelen van de Stelling-commandant Hellevoetsluis. Hr Ms Kortenaer; operationeel, bekruising der Noordzeekust, station Den Helder. Hr Ms Hertog Hendrik; in herstelling Den Helder.
pantserdekschepen: Hr Ms Noordbrabant; operationeel, bekruising van de Noordzeekust. Hr Ms Holland; operationeel, bekruising van de Noordzeekust. Hr Ms Noorbrabant en Holland voeren beide onder bevelen van de Stelling-commandant Den Helder.
Hr Ms. Gelderland; in herstelling in Den Helder.

Torpedoboten: De Koninklijke Marine beschikte over 29 torpedoboten, waaronder 16 boten van het type G en 4 boten van het type Z. Het waren goede patrouilleboten voor handhaving van onze neutraliteit, snelle schepen die vrijwel overal konden komen. Om beurten waren enige van deze schepen in herstelling.
Voorts beschikte de Koninklijke Marine over een aantal onderzeeboten, pantserboten, mijnenleggers, mijnenvegers, en ander klein materiaal. Torpedobootjagers van de *'roofdierklasse'* waren uitsluitend operationeel in Indië en behoorden tot het eskader in Oost-Indië. Ik blijf erbij, dat het besluit tot het slopen van vier schepen behorende tot de kern der Nederlandse vloot in 1913 een onbegrijpelijke zaak was.

(Wordt vervolgd)

B.C. CATS

Samenwerkende Militaria Verzamelaars

In de loop van 1980 heeft een aantal militaria-verzamelaars hun gedachten laten gaan over de wijze waarop meer samenwerking in de verzamelactiviteiten tot stand zou kunnen worden gebracht. De initiatiefnemers, onder wie leden van *'Mars et Historia'*, de *'Documentatiegroep '40-'45'*, de *'Verzamelaar'* alsmede militariaverzamelaars die niet bij bestaande verenigingen zijn aangesloten, willen voorlopig geen nieuwe vereniging in het leven roepen. Wel wordt gedacht aan het oprichten van een stichting. Zij vinden dat er een betere samenwerking tot stand moet worden gebracht in het uitwisselen van kennis, omdat geschiedenis, betekenis en achtergrond van de verzamelde militaria als onmisbaar wordt gezien. Daarnaast willen zij meer mogelijkheden tot het onderling ruilen van doubletten en moeten de verzamelaars meer gelegenheid krijgen hun collecties of delen daarvan te exposeren en aan anderen te tonen. Met andere woorden: een betere en gebundelde samenwerking met als doel de opbouw en aanleg van historisch verantwoorde verzamelingen, waarin geen kwantiteit doch kwaliteit als eerste staat.

De daad werd spoedig bij het woord gevoegd; een van de initiatiefnemers, ons lid de heer P.A. Vermeulen, ontdekte in de Raadhuiskelder van het Gemeentehuis aan de Brinklaan te Bussum een prachtige gelegenheid tot het houden van periodieke ruilbeurzen. Voldoende ruimte, gelegenheid tot een hapje en een drankje, goede parkeergelegenheid en makkelijk bereikbaar, zeker voor de in het westen van het land wonende verzamelaars. Op 18 januari 1981 werd de eerste gecombineerde ruilbeurs/tentoonstelling gehouden, gevolgd door een tweede op 17 mei 1981, beide te Bussum. De derde door de Samenwerkende Militaria Verzamelaars georganiseerde ruilbeurs in 1981 vond plaats in het zuiden des lands en wel op 24 oktober te Breda, naar aanleiding van de bevrijding van de stad door Poolse troepen in oktober 1944. Voor 1982 staan vier ruilbeurzen/tentoonstellingen op het programma; inmiddels hebben reeds plaats gevonden de ruilbeurzen te Bussum op 24 januari en 4 april, terwijl de eerstvolgende ruilbeurs op zondag 8 augustus a.s. wederom te Bussum zal worden gehouden (zie aankondiging elders in dit blad). Er is toegang voor iedereen, slechts het voorbehoud wordt gemaakt, dat het opvallend exposeren en verhandelen van nazi-emblemen achterwege moet blijven, terwijl de inbreng van vuurwapens (of onderdelen daarvan) evenmin wordt toegestaan.

Een geringe toegangsprijs van *f* 2,50 garandeert dat slechts de werkelijk belangstellenden de beurs/tentoonstelling bezoeken. Hoewel het ruilen voorop staat, zijn ook enkele als bonafide bekend staande handelaars aanwezig. Ruilen moet de grote sport zijn, doch beginners, die nog niets of weinig te ruilen hebben, moeten de kans krijgen tegen zo laag mogelijke prijs iets aan te schaffen. Handelaars die exorbitante prijzen vragen worden geweerd. Trouwens, de Samenwerkende Militaria Verzamelaars willen zich erop toeleggen door onderlinge afspraken en waarschuwing de prijzen in de hand te houden, handelaars die te hoge prijzen vragen hierop te wijzen en eventueel te boycotten, terwijl van een ieder geëist wordt dat naslag of namaak duidelijk als zodanig aangegeven wordt. Tot heden zijn de ruilbeurzen/tentoonstellingen van de SMV een succes geweest: gemiddeld 250 bezoekers per beurs, waarbij heel wat militaria wisselden van eigenaar, terwijl door

de beschikking van 70 m² wandruimte steeds indrukwekkende exposities konden worden gehouden.
Met betrekking tot het uitwisselen van gegevens is in 1982 de eerste publicatie van de SMV verschenen, getiteld *'Naambandjes Nederland'*. Het betreft hier een overzicht van de naamlinten bovenmouw, verzameld en opgetekend door de heer C. Coenders te Breda. Officiëel *'Korpsonderscheidingstekens'* geheten werden ze voor de Koninklijke Landmacht gedurende de Tweede Wereldoorlog in Engeland ingevoerd en verdwenen ze eind 1962 bij de verschijning van het tweekleurige veldtenue. Het overzicht bevat de opsomming van 600 naambandjes in al z'n variëteiten, gebogen, recht, geborduurd (machinaal- of hand-), geweven van katoen, van kunstzijde, op laken, model en buitenmodel, inclusief de in voormalig Nederlands-Indië vervaardigde exemplaren. Het overzicht is te bestellen door overmaking van *f* 7,- op rekeningnummer 65.84.61.109 van de NMB te Bussum tnv de Samenwerkende Militaria Verzamelaars. Tevens is het overzicht verkrijgbaar op de ruilbeurzen/tentoonstellingen en bij de betere militariahandel. De SMV wil met dit soort publicaties doorgaan en overzichten van de baretemblemen en borstzakemblemen zijn reeds in voorbereiding.

Stichting Menno van Coehoorn: een halve eeuw jong!

Op 18 april jongstleden was het vijftig jaar geleden dat de Stichting Menno van Coehoorn werd opgericht, een feit waarmee wij bestuur en leden van onze zusterinstelling van harte geluk wensen. Ter gelegenheid van dit tiende lustrum vond in de week van 9 tot en met 15 mei een groot aantal evenementen plaats, waaronder een jubileumvergadering in de Grote Kerk te Naarden, die onder meer werd bijgewoond door de beschermheer van de stichting, Z.K.H. prins Bernhard der Nederlanden, en een jubileumdiner in Bussum op 12 mei, de opening van de expositie *'Vesting'* en de presentatie van de lustrumbundel in het Rijksmuseum in Amsterdam op 13 mei en enkele excursies. Voor al deze evenementen bestond grote belangstelling, ook van buitenlandse zijde.
Wat de tentoonstelling *'Vesting'* betreft: deze is te zien in de afdeling Nederlandse geschiedenis van het Rijksmuseum in Amsterdam en handelt over de geschiedenis van de Nederlandse vestingbouw van ± 1550 tot ± 1960. Het geëxposeerde in de eerste zaal geeft een overzicht van hoe deze ontwikkeling zich gedurende deze vier eeuwen voltrokken heeft. In de vitrines in de tweede zaal komt een aantal bijzondere aspecten van de fortificatiehistorie aan de orde, zoals de uitstraling overzee, de ontwikkeling van geschut en munitie en het vestingbouwgereedschap. Verder is hier aandacht besteed aan behoud en sloop van vestingwerken in onze tijd. De expositie duurt nog tot 13 augustus aanstaande.
Ter gelegenheid van haar vijftigjarig bestaan heeft de Stichting Menno van Coehoorn een bundel uitgegeven waarvan de inhoud parallel loopt met en een aanvulling vormt op bovengenoemde expositie. Bijdragen voor deze publicatie leverden onder anderen Noortje de Roy van Zuydewijn (over Adriaen Anthonisz.), prof. dr E.R.M. Taverne (over Simon Stevin), dr J.S. van Wieringen (over de ontwikkelingen in de Nederlandse vestingbouw in de periode 1648-1704), J. Sneep (over Menno van Coehoorn en over het Korps Ingenieurs), H.A. Treu (over brieven en bevelen van Menno van Coehoorn en over de geschiedenis van de stichting), drs J.P.C.M. van Hoof (over het vestingwezen in de achttiende eeuw), drs R. Rolf (over de vestingbouw in de twintigste eeuw), A.F. Lanker (over de uitstraling overzee) en drs J.B. Kist (over de militaire technologie en de vestingbouw).
De bundel, die ongeveer 180 pagina's bevat, is in het Rijksmuseum te verkrijgen voor slechts *f* 19,-, en verder door overmaking van *f* 27,50 op gironummer 63844 ten name van de penningmeester van de Stichting Menno van Coehoorn te Baarn onder vermelding *'Gedenkboek'*. Voor begunstigers van de stichting is dit boek tegen aanmerkelijke korting te verkrijgen.

J.v.H.

J. SNEEP

De Stichting Menno van Coehoorn

In de loop van de negentiende eeuw verloren vele vestingsteden de functie, die zij hadden in het kader van de landsverdediging. Na het tot stand komen van de Vestingwet van 1874 bleef nog slechts een tiental steden die functie behouden. Door de ontwikkeling van de artillerie, de waarnemingsmogelijkheden en de wijze van oorlogvoeren kwam het zwaartepunt van de landsverdediging hoe langer hoe meer te liggen op linië̈n en stellingen, waarin personeel en wapens zoveel mogelijk gespreid werden opgesteld. Na de Eerste Wereldoorlog vond een diepgaande herbezinning met betrekking tot de landsverdediging plaats. Dat leidde onder meer tot de conclusie dat ook de laatste nog in functie zijnde vestingsteden als zodanig zouden worden opgeheven.

Nu had de ervaring geleerd, dat men na het opheffen van die status doorgaans rigoureus aan het *'ontmantelen'* sloeg. Dat lot scheen nu ook bechoren aan de weinige nog vrij gave vestingsteden welke wij nog bezaten; daartoe behoorden Naarden en Willemstad.
Een aantal verontrusten kwam in actie, vergaderde, benaderde overheidsinstanties, verwierf steun van verwante groepen en instellingen en kwam tot zaken: op 18 april 1932 werd de stichting officiëel ingeschreven. Het eerste bestuur bestond uit:

- Generaal b.d. C.J. Snijders, oud-Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, voorzitter;
- Jhr Ir G.C. Six, penningmeester;
- H.R. Boeree, secretaris;
- W.H. Schukking, majoor der Genie, adviseur in het bijzonder met betrekking tot vestingbouwkundige zaken.

Zij vormden in feite het dagelijks bestuur. In het hoofdbestuur namen, behalve de leden van het dagelijks bestuur, vertegenwoordigers van een aantal verwante organisaties zitting, welke vrijwel alle ook thans nog in het hoofdbestuur zijn vertegenwoordigd.

Doelstelling en werkwijze

Deze zijn vastgelegd in de artikelen 2, 3 en 4 van de statuten en qua inhoud gedurende de afgelopen vijftig jaar vrijwel ongewijzigd gebleven, aangezien de opzet van 1932 bestand bleek te zijn tegen de tijd. Het doel van de stichting staat omschreven in artikel 2, dat als volgt is geformuleerd:

'(. . .) de instandhouding te bevorderen van oude, buiten militair gebruik gestelde vestingwerken en andere militaire objecten, gelegen in Nederland of daarbuiten, in het laatste geval mits met een Nederlands verleden, als gedenktekenen van geschiedenis en kunst en als natuurmonumenten (. . .)'.

Om dit doel te bereiken neemt de stichting, zoals in artikel 3 vermeld staat, initiatieven en ontplooit zij activiteiten tot bevordering van de instandhouding van oude vestingwerken en andere militaire objecten en werkt zij samen met organisaties en instellingen met gelijke of gelijksoortige doeleinden. Over de wijze waarop zij dit alles doet wordt verderop in dit artikel, na een uiteenzetting over de organisatie, nog uitgebreid aandacht besteed.

Organisatie

Allereerst zij vermeld, dat onze stichting het zich tot een grote eer rekent dat Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden sedert 1948 als beschermheer heeft willen optreden en dat nog steeds is. Het stichtingsbestuur bestaat thans uit:

I - een dagelijks bestuur (tien leden);
II - negentien leden met een mandaat van overheidsinstellingen en -diensten en van zusterorganisaties en samenwerkende instellingen, welke leden door hun respectievelijke opdrachtgevers worden aangewezen;
III - leden *'à titre personnel'*.

De categorieën I en III worden gekozen en treden periodiek af, doch zijn terstond her-

kiesbaar. Volgens de statuten moet het aantal hoofdbestuursleden tenminste vijftien bedragen. Op een drietal organisaties na hebben alle medeoprichters nog steeds een zetel in het hoofdbestuur. Inmiddels zijn ook nog enkele andere diensten en particuliere instellingen in ons hoofdbestuur vertegenwoordigd, alsmede - naast Willemstad - drie andere vestingsteden. Met die diensten, gemeenten en particuliere instellingen worden goede betrekkingen onderhouden; in vele gevallen wordt effectief samengewerkt.
Het dagelijks bestuur wordt bijgestaan door drie commissies en een dertigtal correspondenten. Als oudste der commissies zij genoemd de studiecommissie, die als eerste opdracht heeft het samenstellen en uitgeven van de *'Atlas van historische vestingwerken in Nederland'*, maar zich ook met andere publicaties kan bezighouden.
De technische commissie houdt zich bezig met het opstellen van adviezen van technische aard op het gebied van beheer, onderhoud, conservering en restauratie van vestingwerken. De monumentenadviescommissie werkt in nauw overleg met de correspondenten aan de inventarisatie van historische verdedigingswerken, waarbij hun betekenis en de toestand waarin zij zich bevinden, worden bepaald. De beoordeling geschiedt op basis van aan de Monumentenwet ontleende normen, zoals ouderdom, wetenschappelijke waarde, geschiedkundige betekenis, schoonheid e.d. De inventarisatie en classificatie moeten dienen als grondslag voor de opdracht tot het plaatsen van objecten op de monumentenlijst door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Dertig correspondenten, verspreid over het gehele land, vormen voor de stichting de *'ogen en oren'* in het veld. Zij treden binnen hun ressort op als haar vertegenwoordiger. Dat gebeurt niet alleen in bestuurlijke zin; vele correspondenten verlenen ook medewerking aan het werk der hiervoor genoemde commissies.
Het werk van onze stichting wordt gesteund door ongeveer 150 donateurs. Dit zijn onder meer besturen van vestingsteden en andere overheidsinstellingen, voorts van verenigingen en stichtingen, die zich bewegen op het gebied van de monumentenbescherming en natuurbehoud. Ongeveer 800 begunstigers ondersteunen ons werk. Verheugend is, dat dit korps tegenwoordig zo breed is samengesteld. Anders dan soms wordt verondersteld vindt men thans vrijwel alle sectoren van de maatschappij erin vertegenwoordigd. Velen van hen zijn actieve leden, die het streven van onze stichting in hun stad of streeks vertalen in daden. Een groeiend aantal houdt zich bezig met studie en onderzoek, onontbeerlijk voor ons werk.

Samenwerking

Op nationaal niveau is de Stichting Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming (N.C.M.) actief. Dit is een overkoepelend orgaan, in 1972 opgericht door acht organisaties, waaronder onze stichting, welke landelijk werkzaam zijn. Bovengenoemde organisaties bezetten elk een zetel in het algemeen bestuur van de N.C.M. Zij wordt mede gesubsidiëerd door het Ministerie van C.R.M. en treedt ten opzichte van de overheid op namens enige honderden aangesloten organisaties. Zij waakt nationaal over ons monumentenbezit, coördineert en bundelt waar mogelijk, initiëert onderzoeken, verzorgt voorlichting en documentatie, enz. Zij laat het echter aan de gespecialiseerde en/of regionale instellingen over op hun eigen gebied werkzaam te zijn.
Internationaal is zich een groeiende belangstelling voor ons werk- en studiegebied aan het aftekenen. In de volgende ons omringende landen zijn zusterorganisaties werkzaam. In volgorde van anciënniteit zijn dat: de Stichting Simon Stevin in België, opgericht in 1964; the Fotress Study Group in Groot Brittannië, opgericht in 1976; die Deutsche Gesellschaft für Festungsforschung, opgericht in 1981. Met deze, eveneens landelijk werkende zusterorganisaties zijn banden van vriendschap ontstaan, waarbij onze stichting met enige voldoening mag vaststellen dat zij als oudste zuster van de andere een zeker respect ondervindt. Men interesseert zich voor onze werkwijze en onze ervaringen. Monumentenbescherming staat in ons land klaarblijkelijk op een relatief hoog peil!

Documentatie

De stichting beschikt over een gespecialiseerde bibliotheek en een goed documentatiesysteem op het gebied van de vestingbouw-

kunde. Boeken, kaarten, atlassen, tekeningen, foto's e.d. vormen een onmisbare basis voor studiën, het uitbrengen van adviezen en het voorbereiden van publicaties. Er bestaat voorts een uitstekende samenwerking met het Algemeen Rijksarchief, de Koninklijke Bibliotheek, Universiteitsbibliotheken, de Sectie Militaire Geschiedenis Landmachtstaf, het Legermuseum, het Militair Luchtvaartmuseum, de Historische Genieverzameling en vele andere verwante instellingen op dit gebied.

Voorlichting en publicaties

De stichting verzorgt de samenstelling en uitgifte van een *'Atlas van historische vestingwerken in Nederland'*. In de loop der jaren zijn acht provinciale delen verschenen. De delen Zeeland, Noord-Brabant en Limburg zijn in voorbereiding. Oudere delen worden te gelegener tijd opnieuw bewerkt. De stichting initiëert, ondersteunt of begeleidt het samenstellen van boeken en artikelen op vestingbouwkundig gebied, om enkele recente voorbeelden te noemen:

- *'Verschanste schoonheid'*, van Noortje de Roy van Zuydewijn;
- 'De Grebbelinie', van J.C.T. van Blommestein, een uitgave van Staatsbosbeheer in samenwerking met onze stichting;
- *'Natuurbehoud op de Utrechtse vestingwerken'* van Ad Littel;
- *'Maastricht, bolwerk der Nederlanden'*, van L.J. Morreau; en de lustrumbundel *'Vesting - vierhonderd jaar vestingbouw in Nederland'*.

Tentoonstellingen en excursies

In het verlengde van het bovenstaande ligt het verlenen van medewerking aan tentoonstellingen, zoals die in het Naardense Vestingmuseum (permanente tentoonstelling), het Noord-Brabants Museum (tentoonstelling *'Beleg van 's-Hertogenbosch 1629'*) en het Rijksmuseum (*'Vesting, vier eeuwen vestingbouw in Nederland'* 1982). Door de stichting worden jaarlijks enkele excursies georganiseerd in voormalige vestingsteden en stellingen. Medewerking wordt verleend aan door verwante organisaties te houden voordrachten en rondleidingen.

De objecten

Om welke objecten gaat het? Wel, allereerst om een honderdtal voormalige vestingsteden. Steden met middeleeuwse poorten en restanten van muren, zoals Amersfoort, Buren, Elburg, Kampen, Maastricht, Zierikzee, Zutphen en Zwolle. Voorts steden, versterkt volgens het gebastionneerde stelsel; daarvan zijn er nog enkele tientallen tamelijk gaaf en goed herkenbaar, zoals Brielle, Bourtange, Doesburg, Dokkum, Enkhuizen, Gorinchem, Hellevoetsluis, Heusden, Hulst, Naarden, Nieuwpoort, Sloten, Sluis, Tholen, Willemstad, Woudrichem en Zaltbommel. Vele steden, waaronder verscheidene der bovenvermelde, hebben restanten van verdedigingswerken uit uiteenlopende perioden. Dan zijn er de voormalige linies en stellingen en de afzonderlijke werken die daarvan deel uitmaakten. Dit zijn er nog honderden: zeer grote en gave, zoals de forten bij Rijnauwen en Vechten, tot kleine als de Zwartendijksterschans, in grootte variërend van 32 ha tot 1 ha. Verder ook inundatiemiddelen, zoals inundatiesluizen, keerkaden, schotbalkkeringen, enz. Uit de jongste geschiedenis tenslotte een tamelijk grote verscheidenheid aan gewapend betonnen verdedigingswerken. Meer bijzonderheden over de objecten kan men vinden in onze bibliotheek, onze atlassen van historische vestingwerken, onze jaarboeken en andere publicaties.
Vele objecten zijn in de loop der jaren van grote natuurwetenschappelijke betekenis geworden. De verdedigingswerken vormden doorgaans een nieuw element in een bepaald landschap en kenden een geheel eigen gebruik en beheer. Een aantal objecten ontwikkelde zich tot hooggekwalificeerde gebieden in botanische en biologische zin. Deze waarden spelen een grote rol bij het verkrijgen van een wettelijke bescherming.

De bescherming

In goed samenspel tussen het dagelijks bestuur, de monumentenadviescommissie en de correspondenten is een inventarisatie en classificatie van alle objecten, waarover onze zorgen zich uitstrekken, opgezet. Een en ander vormt, met ons documentatiesysteem, de basis voor de activiteiten van de stichting op het gebied van de bescherming van objecten. Die activiteiten spelen zich voornamelijk af op drie fronten:
- De bescherming in het kader van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO): Corres-

pondenten en DB pogen goed geïnformeerd te blijven over de planologische voornemens van provinciën en gemeenten. We proberen tijdig onze stem te laten horen als er plannen worden opgezet. Zonodig wordt tot actie overgegaan, wanneer het overleg niet voldoende resultaat heeft opgeleverd; in dat geval worden er dan bezwaarschriften ingediend.

- De bescherming in het kader van de Monumentenwet (MW): De stichting tracht het voortbestaan van waardevolle vestingwerken en overblijfselen daarvan te verzekeren door een goed classificatiesysteem te hanteren en, in overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, voorstellen voor plaatsing van objecten op de monumentenlijst in te dienen. Ook als dat succes oplevert, en het is al in vele gevallen gelukt, blijft waakzaamheid geboden!
- De fysieke bescherming. Hieronder worden gerekend: een goed beheer, een passend gebruik, goede beveiliging en, in technische zin, allereerst consolidatie.

Verder zijn natuurlijk een degelijk onderhoud en eventueel restauratie nodig. Ook een passend en geëigend cultuur-technisch beheer is voor vele objecten van groot belang. In de loop van de tijd is op het gebied van de fysieke bescherming van vestingwerken en de restanten daarvan in voormalige vestingsteden, vooral door de inzet van particuliere organisaties en gemeenten veel bereikt. Enkele voorbeelden van recent uitgevoerde restauraties c.q. nog in uitvoering zijnde projecten zijn die in Dokkum, Bourtange, Coevorden, Zwolle, Elburg, Hoorn, Muiden, Naarden, Amersfoort, Brielle, Leiden, Nieuwpoort, Hulst, Tholen, Heusden, Klundert, Willemstad, Grave en Maastricht. Deze lijst is bepaald niet uitputtend! In deze steden en in verscheidene niet genoemde zijn door een zorgvuldig beheer en onderhoud vele voormalige verdedigingswerken in authentieke staat bewaard gebleven, beheerd en onderhouden. In verscheidene andere gevallen is het terhandnemen van voorzieningen dringend geboden, worden plannen gemaakt, maar ontbreken voorshands de middelen.
Het beheren en in stand houden van forten en andere afzonderlijke voormalige verdedigingswerken is een hoofdstuk apart. Vele objecten zijn nog in beheer en onderhoud bij het Ministerie van Defensie als magazijn of met een verwante bestemming. Een aantal forten is, na afstoting door Defensie, in beheer gekomen bij andere overheidsdiensten. Zolang er een enigszins passende bestemming is voor terreinen en gebouwen is ook een redelijk onderhoud wel verzekerd. Het vinden van een geëigende bestemming is echter een moeilijke zaak, vooral bij meer afgelegen objecten.

Wat staat ons te doen?

Ondanks alle inspanningen is in de loop der jaren toch veel verloren gegaan. Min of meer acute gevallen doen zich meermalen per jaar voor; de bedreiging met afbraak is dikwijls latent aanwezig. Ook wanneer wettelijke bescherming is bereikt, blijft de fysieke bescherming problemen opleveren. De middelen daartoe moeten veelal door de overheid verstrekt worden. Een sterke teruggang in beschikbare middelen tekent zich echter duidelijk af. De aandacht van bestuurders en volksvertegenwoordigers op elk niveau dreigt steeds meer te worden opgeëist door economische en sociale problemen, hetgeen betekent dat naar evenredigheid het belang van het particuliere initiatief toeneemt en dat de inzet van de burgerij versterkt zal moeten worden: voor het behoud van vele cultuurhistorisch belangrijke objecten, objecten die veelal ook landschappelijk en uit een oogpunt van natuurbehoud een grote betekenis hebben.

Foto omslag:
Menno baron van Coehoorn (1641 - 1704). Nederlands grote vestingbouwmeester. Tijdens de regering van Koning-Stadhouder Willem III directeur-generaal van fortificatiën. Naar hem werd de in 1932 opgerichte Stichting Menno van Coehoorn genoemd.

MILITARIADE

Wetenswaardigheden m.b.t. onze interesse-gebieden, voor U verzameld door F.J. van Lier, Kromwater 56, 2715 AL Zoetermeer.

Het doet me genoegen te kunnen melden, dat deze rubriek kennelijk weer goed gelezen wordt, gezien de vele reacties, die ik in de afgelopen maanden mocht ontvangen.
Mag ik de briefschrijvers langs deze weg hartelijk danken voor hun tips, op- en aanmerkingen! En zo mag ik U dan de derde aflevering voorleggen in de hoop, dat U er iets van Uw gading in zult aantreffen.

1. Op 30 maart 1982 vierde de Koninklijke Nederlandse Vereniging *'Ons Leger'* het 70-jarig bestaan. De in 1912 geformeerde doelstelling is nog immer van kracht: *'Zonder een bepaald legerstelsel voor te staan, het Nederlandsche volk te overtuigen, dat voor de handhaving van ons ons onafhankelijk volksbestaan nodig is een zoo sterk mogelijk leger, steunende op de sympathie der natie.'* De beste wens, die wij bij het jubileum kunnen uitspreken is die van grote groei en bloei! U kunt daaraan bijdragen door lid te worden. Opgave kan geschieden aan het adres: Teunisbloemplein 87, 2555 AB 's-Gravenhage.
2. Om nog even terug te komen op de binnengekomen brieven en telefoontjes naar aanleiding van de beide vorige afleveringen, wil ik toch enige reacties benutten. Op de eerste plaats de reactie van de heer J.J.A. Beaumont, lkol R.L.J. b.d. op mijn zeer korte recensie van het boek *'Man in oorlog'* door Dr Somer in het jan/febr.-nummer. Met zijn nadere recensie ben ik het echt wel eens. Het boek beschrijft bepaald niet het werk van de inlichtingendienst en dat schreef ik dan ook niet, maar het beschrijft wel de wijze waarop 'n man als Somer leefde en werkte. Dat we daar geen hoge dunk van hoeven te krijgen, is aan ieders eigen oordeel over te laten. Daarom noemde ik het ook ontgoochelend! Voor mij was het in ieder geval boeiend te lezen, waar de *'hoge omes'* zich in Londen zoal mee bezig hielden. Laten we maar hopen, dat in voorkomend geval in de toekomst er beter en serieuzer zal worden samengewerkt en gewerkt.
   Een tweede reactie kwam van ons trouwe lid, de heer A. Kok te 's-Gravenhage, die mij er - hoe terecht - op wees, dat ook hij behoorde tot de *'leden-schrijvers'* in Arenamentarium nummer 16. En dat nog wel met het voortreffelijke artikel over *'De mobiele schutterijen in de Tiendaagse veldtocht'*. Mijn welgemeente excuses voor dit verzuim! Overigens wees de heer Kok mij op het 35-jarig bestaan van de Nationale Reserve op 15 april 1983. Wellicht iets voor een thema-nummer maart/april 1983?
   Tot slot vond ik een wat oudere reactie van de heer Lutgert, die de leden nog attent wilde maken op de vele militair-historische boeken, die na verloop van enige tijd bij Boekhandel De Slegte terecht komen. Gaat U zelf zo af en toe maar eens snuffelen. Ik garandeer U 'n aangenaam uurtje, soms met heel curieuze vondsten, zoals *'Jäger und Schützen, dress and distinctions 1910-1914'* door Kinna/Moss à *f* 3,95!
3. Zoals gewoonlijk een beperkt overzicht van boeken, die recent zijn uitgegeven. Dit keer wil ik eens wat Franse boeken noemen. Voortreffelijk verzorgde uitgaven; sommige wel wat prijzig, maar zeker het aanschaffen waard vanwege de prachtige kleurenillustraties. De uitgeverij van deze boeken is Jacques Grancher, éditeur, 98, rue de Vaugirard, 75006 Paris, France. Ze zijn in Nederland te verkrijgen via de boekhandel (o.a. Houtschild en De Weerd).
   Om te beginnen de uniformkundige werken:
   In de collectie *'Les uniformes du premier Empire'* ook wel de *'Collection Bucquoy'* genoemd, verscheen onlangs als zesde deel: *'Dragons et Guides'*, 192 bladzijden tekst, 230 reproducties in kleur, formaat 21x28 cm, prijs 240 F.
   Daaraan vooraf gingen als delen 1 t/m 5: 'La Garde Impérial', troupes à pied (150 kleurenreproducties, prijs 145 F),
   'La Garde Impérial', troupes à cheval (240

kleurenreproducties, prijs 180 F),
'Les Cuirassiers' (202 kleurenreproducties, prijs 200 F),
'L'Infanterie' de ligne et légère (330 kleurenreproducties, prijs 270 F),
'La Cavalerie Légère' (250 kleurenreproducties, prijs 250 F).
Voorts verschenen bij deze uitgeverij:
'rCasques et Coiffures Militaires Français' door Christian Tavard, 256 bladzijden, 550 afbeeldingen in zwart-wit en in kleur, prijs 250 F),
'Les Coiffures Militaires du Troisième Reich', door Richard de Filippi, 80 bladzijden met foto's in kleur en 120 bladzijden met zwart-wit foto's van honderden hoofddeksels van politie, SS, Kriegsmarine, Heer, Luftwaffe enz.; prijs 195 F,
'Les Régiments Suisses au Service de la France', door J.R. Bory, 192 bladzijden met uitsluitend kleurenafbeeldingen; prijs 240 F,
'Les Milices Valaisannes', door J. Calpini, eveneens 192 bladzijden met uitsluitend kleurenafbeeldingen; prijs 220 F.
Maar daarmee zijn we er nog niet. Deze uitgeverij brengt ook voortreffelijke series boeken over wapens op de markt, onder de titels: *'Collection le livre des Armes'* en *'Collection prestige des Armes'*. Ik noem enige titels uit de eerste collectie:
'Pistoles et Revolvers', 320 bladzijden, 300 foto's en tekeningen, formaat 18x21 cm, prijs 75 F,
'Carabines et Fusils de Chasse', *'Les Armes de Combat Individuelles'*, *'Les Armes de la Résistance'*, *'Les Armes Blanches du IIIe Reich'*, *'Les Armes Américaines'*, *'Les Armes Sovietiques'*, *'Les Armes à feu Françaises'* en *'Les Armes de poing de la Nouvelle Génération'*.
De uitvoering en prijs van deze boeken is gelijk aan die van het eerstgenoemde.
Mocht U ooit in Parijs komen, de uitgever heeft daar een verkooppunt in 14, rue Littré, 75006 Paris - 548.03.17.

Tot slot van dit boekengedeelte nog wat andere uitgaven:
De Pekanbaroe-spoorweg' door H. Neumann en E. van Witsen; 80 blz. en ± 80 illustraties. Over de minder bekende Pekanbaroe spoorwegaanleg in de Tweede Wereldoorlog. Het boek is een uitgave van de *'Bond van ex-geïnterneerden en gerepatriëerden van Overzee'*. Het komt niet in de handel, maar kan besteld worden door *f* 32,50 over te maken op giro 4.29.82.97 t.n.v. BEGO-Documentatie, Kinderdijkstraat 53 hs, Amsterdam.
'Korps Commandotroepen 1942-1982', samengesteld door mej. P.G.H. Maalderink, Dr C.M. Schulten en B.J. Kasperink-Toekema onder auspiciën van de Sectie Militaire geschiedenis van de Landmachtstaf en uitgegeven door *'De Commando Stichting'*. De titel spreekt voor zich. De uitvoering, vormgevng en druk (vele zwart/wit- en kleurenfoto's) zijn zeer verzorgd door de bekende Walburg Pers. Te bestellen door *f* 27,50 over te maken op giro 1.11.16.20 van de Commando Stichting, Commandolaan 4, 4706 CL Roosendaal.

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Mijnendienst van de Koninklijke Marine wordt een jubileumboek uitgegeven. Te bestellen door *f* 30,- over te maken op giro 19.04.78 t.n.v. Scheepstoko-Officier Mijnendienst, Postbus 10.000, 1780 CA Den Helder.
Vergeet U bij de bestelling van de hierboven genoemde boeken niet Uw naam en adres duidelijk te vermelden.

4. Ter vervulling van de vacature van Voorzitter Traditiecommissie Krijgsmacht, die ontstaan is door het onverwachts overlijden van brigade-generaal tit. der Cavalerie b.d. P.J. van Diepenbrugge, is door de Minister van Defensie benoemd in die functie generaal-majoor der Koninklijke Marechaussee b.d. H.C. de Bruijn en wel met ingang van 1 april 1982.

5. Van de Stichting Stedelijk Museum Vianen ontvingen wij bericht dat ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan het boek *'Kasteel Batestein te Vianen; aspecten uit de historie van het kasteel en zijn bewoners'* werd uitgegeven. Centraal staat het genoemde kasteel, maar tevens wordt aandacht besteed aan het oudere, zogenaamde kasteel op de Bol en het jongere kasteel Ameliastein. Het boek is prettig en leesbaar geschreven en bevat talrijke illustraties met een schat aan tot nogtoe onbekend materiaal. Schrijvers zijn J.A.L. de Meyere en J.M.M. Ruijter. Het boek kan worden besteld door overmaking van *f* 34,50 op rekeningnummer 48.68.49.

716 van de AMRO-bank te Vianen (giro van de bank 2900) t.n.v. Stichting Stedelijk Museum Vianen.

6. Zoals vele leden inmiddels wel weten, werkt onze vereniging vaak samen - bijv. bij excursies - met de Documentatiegroep '40-'45. Talrijke leden zijn dan ook lid van zowel onze vereniging als van deze groep. Als vereniging zijn wij ook lid op basis van uitwisseling van de organen. Om soms hardnekkige misverstanden over de Documentatiegroep '40-'45 weg te nemen, laten wij hier onverkort de uitgangspunten van de groep volgen:
'De Documentatiegroep '40-'45 is een groepering van personen en instellingen welke op één of andere manier geïnteresseerd zijn in de oorzaken, gebeurtenissen en gevolgen van de Tweede Wereldoorlog in de meest ruime zin.
Zij tracht zowel individueel als gemeenschappelijk deze interesse op alle mogelijke manieren te wekken, te ontwikkelen en te onderhouden en laat zich bij haar activiteiten leiden door de verhoudingen zoals die tijdens de Tweede Wereldoorlog tot uiting kwamen;
- gaat daarbij uit van de rechtmatigheid van het verzet der gealliëerden tegen de agressie van de zijde der As-mogendheden;
- acht elke vorm van oorlogsmisdaad of vervolging op grond van ras, geloofs- of levensovertuiging ontoelaatbaar;
- houdt het inspirerende voorbeeld voor ogen van degenen die zich hebben verzet tegen onmenselijkheid en onderdrukking en tegen nationaal-socialisme en fascisme;
- hoopt de offers die velen in deze strijd om de vrijheid brachten in dankbare herinnering te blijven gedenken en ziet het als haar verantwoordelijkheid en als een ereschuld tegenover de gevallenen alleen en alles te weren wat onwaardig en met het bovenstaande in strijd is.'
De Documentatiegroep geeft een maandblad uit, organiseert ruilbeurzen, tentoonstellingen, symposia en excursies. Alles met betrekking tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Het secretariaat is gevestigd: Meermanstraat 10, 2614 AJ Delft. De contributie bedraagt *f* 40,- per jaar plus bij inschrijving *f* 5,-.

7. Mr P.H. Buss M.A., de president van de *'Military Heraldry Society'* zendt ons regelmatig het orgaan van die vereniging, getiteld *'The Information Sign'*. In het nummer van januari 1982 komt een waarschuwing voor, die wij hier graag overnemen, wetend, dat vele van onze leden ook Britse emblemen verzamelen:
Vanuit het gebied van Nottingham worden gereproduceerde emblemen aangeboden, die nooit als uniform-emblemen zijn gedragen, doch uitsluitend hebben gediend als embleem op voertuigen.
Genoemd worden o.a. 9th Army, 11th Army en een aantal RASC-eenheidsemblemen. Ook veel voor de uniformen bestemde emblemen zijn nagemaakt en speciaal voor de zeldzame worden hoge prijzen gevraagd. Daarbij behoort o.a. het embleem van de 1st Greek Independant Brigade. Onze leden zijn bij deze gewaarschuwd!

8. Indien U in het bezit wilt komen van een exclusieve serie porseleinen borden met uniformafbeeldingen, dan mag ik U wijzen op de Porzellan-Edition Iris von Zitzewitz. Deze uitgave omvat een serie van 12 borden, doorsnede 25 cm, voorzien van een goudrand van 22 karaat en bevat in 26 kleuren uniformafbeeldingen naar motieven van beroemde kunstenaars als H.A. Eckert en D. Mouten. De serie is getiteld *'Berittene Truppen der Deutschen Bundesheere um 1830'*. De prijs per bord bedraagt DM 198,- plus verzendkosten buitenland. De oplage bevat 5000 stuks per bord. Deze oplage wordt niet overschreden. De borden worden vervaardigd bij de Königl. Priv. Porzellanfabrik Tettau (sedert 1794). Bestelling van borden aan Porzellan-Edition Iris von Zitzewitz, Fichtenweg 8, 8133 Feldafing, W. Deutschland.

9. Van de Oorlogsgravenstichting ontvingen wij het jaarverslag 1981, waaruit eens te meer blijkt hoe belangrijk het werk van deze Stichting nog steeds voor velen is. De aanleg, inrichting, instandhouding en verzorging van het Nederlandse oorlogsgraf, waar ter wereld zich dit ook moge bevinden, alsmede het onderhoud der in Nederland verspreid liggende graven van de leden der gealliëerde strijdkrachten voor zover daarvoor niet door het betrokken land wordt zorggedragen. Tevens worden bezoeken van nabestaanden aan de graven in het buitenland georganiseerd. Dat is het

doel van de Oorlogsgravenstichting, voorwaar geen geringe opgave.
Dat dit zo waardevolle werk nog steeds gewaardeerd wordt, moge blijken uit dit stukje reisverslag van een van de deelneemsters aan een in 1981 gemaakte reis naar het ereveld in Hong Kong:
'Op het moment dat we uit de bus stapten en voor de monumentale ingang van het ereveld stonden, ging er iets door je heen wat met geen pen is te beschrijven. Hier had je in gedachten jaren en jaren lang naar toe geleefd. Over een paar minuten zou je voor het eerst bij het graf van je man staan. Gezamenlijk gingen we het ereveld op. Bij het monument werd een korte plechtigheid gehouden en een krans gelegd. Daarna ging ieders zijns weegs. Naar het graf van man, vader, zoon of broer en dan ben je alleen met je gedachten . . .'
U kunt de Oorlogsgravenstichting steunen als begunstiger, door U als zodanig op te geven aan: Oorlogsgravenstichting, Antwoordnummer 994, 2500 XK 's-Gravenhage, onder vermelding van de jaarlijks door U te betalen bijdrage, waarmee U wilt steunen. U ontvangt dan voor de betaling een acceptgirokaart.

10. In de serie periodieken onder de titel *'Breda en omgeving in de 2e Wereldoorlog'* verscheen onlangs een deel *'Bredase vrijwillige burgerwacht in foto's en documenten'*. Het is een onvolledig beeld van een haast vergeten organisatie op militaire leest. Veel is door oorlogshandelingen verloren gegaan en als niet snel een diepgaand onderzoek wordt gestart zal ook datgene wat nu bij verschillende families nog in kasten en op zolders ligt, verloren gaan. Het onderwerp is het zeker waard om aan te pakken. Wie van onze leden zou samen met wat andere enthousiastelingen eens aan de slag willen met een studie-afdeling *'Schutterijen - B.V.L. - Burgerwachten e.d.'*? Overigens is het genoemde periodiek te bestellen bij de uitgever *'Brabantia Nostra'*, Vogelenzanglaan 3, Breda. tel.: 076-651837, prijs *f* 7,-.

Aanvulling op gedenkteken no. 74

Van de hoofdredacteur van het Ned. Mil. Geneesk. Tijdschrift, Kolonel (HMV) J. de Lange ontving ik uitvoerige inlichtingen over het monument voor Dr A. Mathijsen, de uitvinder van het gipsverband.
Deze uitvinding, uit 1851, bestond hieruit dat hij zwachtels impregneerde met gips, deze werden dan nat om het gebroken lichaamsdeel aangebracht en hiermede was het gipsverband geboren. De vele slachtoffers van ongevallen en de ontelbare skiërs mogen deze arts wel heel dankbaar zijn.
Mathijsen werd op 4 november 1805 te Budel geboren; zijn vader was chirurgijn. Hij kreeg zijn geneeskundige opleiding via 's Rijks Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen aan de Springweg te Utrecht. In 1828 volgde zijn benoeming tot officier van gezondheid der 3e klasse. In 1868 werd hij gepensioneerd in de rang van wat men nu zou noemen Luitenant-Kolonel-Arts. Hij promoveerde tot doctor medicinae aan de Hogeschool te Giessen (Duitsland). Hij werd ondermeer vereerd met de benoeming tot ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw.
Het monument werd in 1946 opgericht als gevolg van reeds vóór de oorlog (W.O. II) genomen initiatieven. Wijlen burgemeester J. van Hout gaf hiertoe aan de Amsterdamse kunstenaar C. Smout de opdracht een monument te ontwerpen. Het stelt een borstbeeld *'en Relief'* voor met aan beide zijden groepen van drie figuren die de toepassing van het gipsverband weergeven. Echter op 1 november 1980 moest het worden weggehaald in verband met reconstructie-werkzaamheden aan het wegennet.
Op 10 oktober 1981 werd het onder grote belangstelling en aanwezigheid van vele autoriteiten opnieuw onthuld. Men ziet het monument wanneer men komende uit Eindhoven Budel binnenrijdt. Op deze dag werd ook herdacht de stationering, juist tien jaar geleden, van Sanitätsbataillon 110 van de Bundeswehr in de Legerplaats Budel.

Bronnen:
Nederlands Militair Geneeskundig tijdschrift, november 1981.
'De Polsslag', november 1980.

J. ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (7)

Met veel dank aan de leden van onze vereniging die zo vriendelijk waren mij enige aanvullingen te zenden op de reeds verschenen MILITAIRE GEDENKTEKENS.

106. **Aardenburg.** Stadhuis. In een kast wordt de degen van Vaandrig Elias Beeckman als gedenkteken bewaard. Beeckman was in 1672 de ziel van de verdediging van deze stad. J. Bellamy vertolkte dit in de onderstaande dichtregels:
'Dit 's Beeckmans degen, in wiens onverwinbre vuist
Hij 't vege Nederland, door Fransch geweld verguischt
Op d'Aardenburgschen wal manhaftig deed herleven
Door Rademacher's gunst den roest des tijds ontheven.'
(De Rademacher was de schenker van de degen).

107. **Alkmaar.** Appelsteeg 2. *'Het Huis met de kogel'*. Een kogel die tijdens het beleg in 1573 door de muur sloeg is nu aan de buitenkant bevestigd.

108. **Alkmaar.** Grote of St. Laurenskerk. Tombe in de kooromgang boven het graf van Floris V, overleden 1296. Dit graf is overigens leeg. Floris is begraven in Rijnsburg.

109. **Amerongen.** Omgeving van
Een kolom op voetstuk werd in de vorige eeuw door gravin van Athlone opgericht om de nederlaag van Napoleon bij Quatre-Bras te herdenken. Het monument raakte in verval, werd gesloopt en tenslotte in de grond gestopt. De zuil is weer opgegraven, hersteld en op 3 augustus 1963 wederom plechtig onthuld.

110. **Amsterdam.** Oude Kerk.
Gedenkteken Kapitein Kornelis Janszoon de Haas, overl. 1633. Hij sneuvelde in een gevecht tegen de Duinkerker kapers. Onder het gedenkteken staan de dichtregels van Laurens Reaal:
'Hier rust de held, die van zijn vijands schepen
In zevenmaal kwam zeven vlaggen slepen
En gaf voor 't laatst op twee zoo dapper vonk
Dat de eene vlood en de ander bij hem zonk.'

111. **Amsterdam.** Nieuwe Kerk
Gedenkplaat met opschrift: *'Bij de slag in de Javazee ging het grootste deel van onze marine ten onder.'*

112. **Arnhem.** Bronbeek. Aanvulling op nr 55: Deze bank in de vorm van een *'benteng'*, werd omstreeks de eeuwwisseling in Arnhem nabij *'de Stenen Tafel'* opgericht. Het werd echter door de Gemeente Arnhem verwaarloosd (!) en in 1963 gerestaureerd en geplaatst op het terrein van Bronbeek.

113. Blankenham. 5 km Z.O. van Kuinre aan de zeedijk bij de Kerkbuurt. Een *'Hoogwater kanon'*. Werd afgeschoten om te waarschuwen bij overstromingsgevaar.

113. **Breda.** Hal van het stadhuis.
Een copie gemaakt door Fernando Coll omstreeks 1930 van het schilderij van de Spaanse hofschilder Diego Velasques (1599-1660), voorstellende de overgave van Breda in juni 1625. Justinus van Nassau (1559-1635) overhandigt de sleutels van de stad aan de Spaanse bevelhebber Ambrogio Spinola.

114. **Breda.** K.M.A.
Vier eretafels officieren K.M.A. dan wel Hoofdcursus die sneuvelden en/of de M.W.O. ontvingen.

115. **Breda.** K.M.A.
Het *'Vosje'*, een beeldje aangevende de juiste plaats waar het turfschip op 3 maart 1590 heeft aangelegd, waarop de verovering van het kasteel en de stad op 4 maart werd voltooid.

116. **Breda.** Catharinastraat.
Plakette aangevende de plaats van het Hoofdkwartier van het leger tijdens de Tiendaagse Veldtocht.

117. **Breda.** Hoek Ginnekenstraat - Van Coothplein.
Borstbeeld in geven van Generaal Van Ham.

118. **Breda.** Kloosterkazerne. Zie volgnr 5 (3 SROA moet 3 SROI). Monumentje in de vorm van een fontein met vijvertje. Ont-

huld in 1936 ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de 3e Cie van de SROI (1 en 2 SROI lagen in Kampen).

119. **Breda.** Hoekhuis Seeligsingel - Mauritsstraat. Medaillon met beeltenis van Generaal Seelig. Opschrift: H.G. Seelig. Huldeblijk van vereerders en oud-leerlingen.

120. **Breda.** Op het Stadserf (achter het Stadhuis).
Beeldje van de schipper van het turfschip Adriaan van Bergen. Zie verder nr 115, of het artikel in *'Mars et Historia'* van december 1971, 6e jaargang nr 5.

121. **Bussum.** Spiegelkerk.
Herdenkingsbord met 8 namen van leden van de Hervormde Kerk behorende tot de Spiegelgemeente:
Egbert van der Bijl, Cornelis Doornberg, Andries Dijkstra, Johan G. Quak, Martinus Raben, Gerrit Ruys en zijn twee zoons Herman Ruys en Hugo Ruys. Zij kwamen in W.O. II om in kampen of werden gefusilleerd.

BESTUURSMEDEDELINGEN

THEMADAG: Zaterdag 2 oktober 1982 van de Documentatiegroep '40-'45

Voor het najaar hebben wij een interessante themadag voor U gepland en wij dachten met een goed programma, deskundig begeleid door de Archiefdienst Cuyk en de Airborne Vrienden van Groesbeek. In de morgenuren wordt Uw aandacht gevraagd voor de Meidagen 1940 en de gevechten die hebben plaats gevonden te Gennep, Cuyk, Oeffelt en St. Agatha. In de middag verplaatsen wij ons naar Groesbeek, waar de operatie Market Garden september 1944 landingen van de US 82nd Airborne Div. zullen worden besproken en tevens de Operaties Veritable, Varsity en Plunder in het voorjaar van 1945.
In de namiddag zal er een film worden vertoond, betrekking hebbend op de septemberdagen van '44 en 't voorjaar van '45. Deze film bestaat uitsluitend uit authentieke beelden.
De kosten van deze dag bedrag all in *f* 32,50. Wilt U mee dan gaarne dit bedrag overmaken op postgiro 71.70.00 t.n.v. penningmeester Documentatiegroep '40-'45 te Den Haag. Uw betaling is tevens bewijs van inschrijving. Introducees in beperkte mate toegestaan. Wijzigingen voorbehouden in verband met uitlopen van programmapunten.
Tijdens de busrit over de voormalige gevechtsterreinen krijgt U uitleg van deskundigen op dit terrein.

Programma:

09.30 - 10.00 uur aankomst deelnemers te Cuyk, ontvangst in café-restaurant 'de Beurs', Grotestraat 26 te Cuyk. Tel.: 08850-13069.
10.00 - 10.05 uur opening door de voorzitter
10.05 - 10.45 uur inleiding door de heer P.H.A. van Haren over de gevechten in de Meidagen van 1940. Er is een kleine expositie van foto's en kaarten.
10.45 - 12.30 uur Bustocht over de gevechtsterreinen met uitleg.
12.30 - 13.30 uur aankomst te Groesbeek, lunch in café-restaurant 'De Oude Molen'.
13.30 - 13.45 uur Inleiding door Pastor G. Thuring over de Septemberdagen van '44 en 't voorjaar van '45.
13.45 - 15.30 uur Bustocht over de gevechtsterreinen met bezoek aan enige markante punten o.a. Klein Amerika, den Heuvel op Wylerbaan en Kerk Bredeweg Groesbeek.
15.30 - 16.00 uur Aankomst en theepauze in Cuyk
16.00 - ongeveer 18.00 uur Documentaire film over Market Garden en de operaties Veritable, Varsity en Plunder, waarna einde van deze themadag.

Het aantal deelnemers bedraagt maximaal 58 personen.

Tot ziens op 2 oktober 1982 te Cuyk

L.P.J. Vroemen, voorzitter

RUILBEURS BUSSUM 8 AUGUSTUS 1982

De groep Samenwerkende Militaria Verzamelaars organiseert haar eerstvolgende ruilbeurs op zondag **8 augustus 1982** in de Raadhuiskelder te Bussum, Brinklaan 35.

Tijdens deze ruilbeurs demonstraties van de stichting werkgemeenschap *"t Zevende Bastion'* uit Naarden (vervaardiging van historische uniformen en emblemen). Tevens exposeren militaria-verzamelaars hun collectie of delen hiervan. De entrée bedraagt *f* 2,50 per persoon. Tafels voor het uitstallen van Uw ruilmateriaal zijn beschikbaar à *f* 10,-.
Ter plaatse een bar waar drankjes en hapjes tegen redelijke prijzen verkrijgbaar zijn; ook is er voldoende parkeerruimte. Leden van *'Mars et Historia'* zijn op deze ruilbeurs van harte welkom.

Kom op 8 augustus 1982 naar de Raadhuiskelder in Bussum en neem Uw ruil-militaria mee.

Tafels reserveren bij ons lid, de heer P.A. Vermeulen, telefoon: 02152-64469.

Onze prijslijst van november is voor een groot deel gewijd aan draagtekens en penningen m.b.t. het Nederlandse Leger.

Toezending op aanvraag!

J.B. WESTERHOF
Hoogend 18
8601 AE SNEEK
Telefoon: 05150-17198
's maandags gesloten.

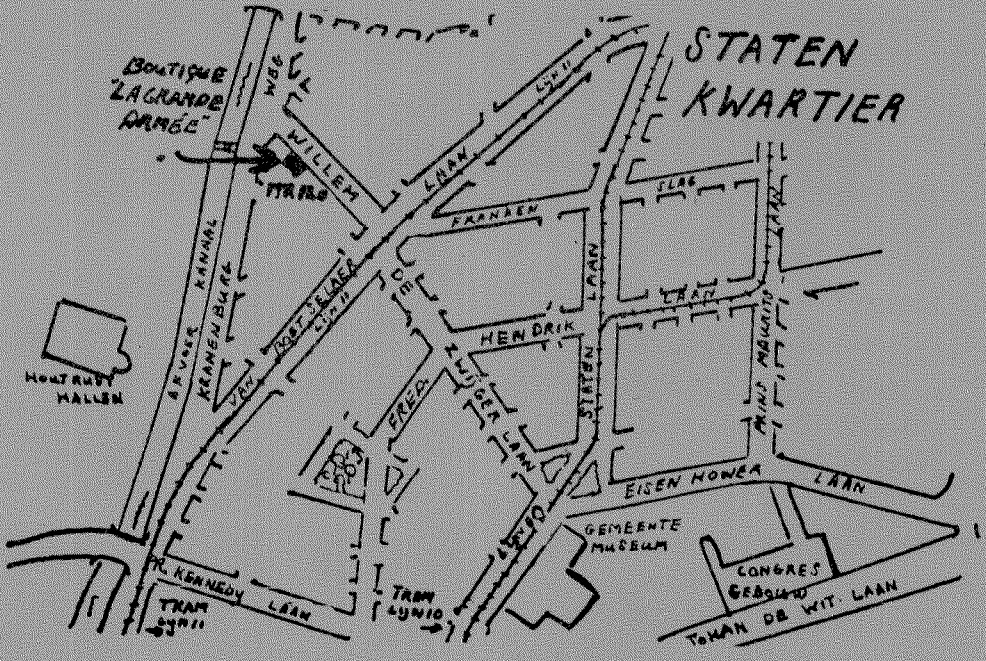
BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

Uitgebreide catalogus en twee halfjaarlijkse aanvullingen verkrijgbaar, door storting van *f* 9,75 onder vermelding 'Catalogus' op giro 3263514 van Boutique La Grande Armée, Willem de Zwijgerlaan 120, Den Haag.